Karl F. Walboom

1878 – 2003

Huisduiner vuurtoren 'Lange Jaap'

125 jaar

Zie hoe helle stralen
langs de sterrenhemel dwalen,
de lichte armen reiken
over stad, land en zee
In het nachtelijk duister
straalt Lange Jaap in luister
en seint de zeelui buiten
hier is de veilige ree.

HELDERSE HISTORISCHE VERENIGING

Huisduiner Vuurtoren
'Lange Jaap'

Ter nagedachtenis van mijn oud-oom Lucas Walboom (1858-1920),
één van de eerste lichtwachters van 'Lange Jaap'

Helderse Historische Reeks no. 15

april 2003
ISBN: 90 6455 419 6
© Helderse Historische Vereniging

technische realisatie: uitgeverij PIROLA

mr. Karl F. Walboom

Huisduiner Vuurtoren 'Lange Jaap'

Helderse Historische Vereniging

Inhoud

Voorwoord 6
Inleiding 8
Vuurbaak 10
Vuurtoren van 1822 25
Vuurtoren van 1878 33
Nawoord 61
Geraadpleegde literatuur en research 62

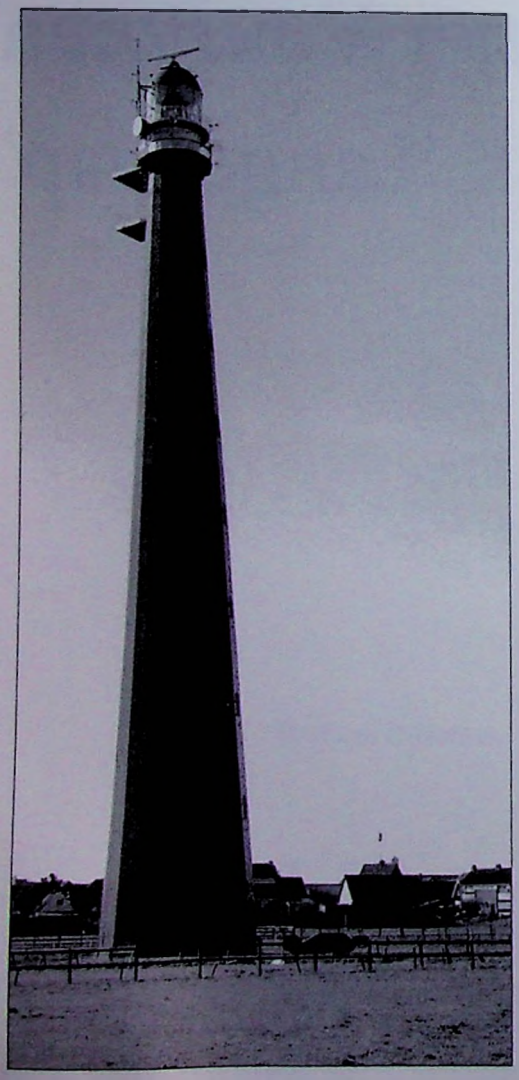

De vuurtoren van 1878 anno 2001, vanuit het noorden gefotogra-feerd. Op de achtergrond de bebouwing van het dorp Huisduinen.

Dank

Onze dank gaat uit naar onderstaande ondernemingen die het door hun medewerking mogelijk gemaakt hebben dit boekwerkje uit te geven.

Golden Tulip Beatrix Hotel
Cafe/ Restaurant/ Brasserie Nogal Wiedus
Aannemersbedrijf J.J. Meijer
Assurantiekantoor Van Baaren en Leeuwenstein
Drukkerij/ Kantoorcentrum Egner
Uitvaartcentrum Den Helder
Taylor Elektrotechniek
Trefnet Nederland
Rederij Gebroeders Bakker Den Helder
De Hypotheker

Tot slot wil ik het bestuur van 'Huisduiner Belang' hartelijk danken voor het enthousiasme en de positieve instelling bij de realisatie van deze uitgave. Wie weet is dit het begin van een zinvolle samenwerking tussen onze verenigingen. Je weet het maar nooit.
Huisduinen is tenslotte één groot monument!

Jan Dop
voorzitter Helderse Historische Vereniging

Voorwoord

1 april 1878 – 1 april 2003 de 'Lange Jaap' 125 Jaar

Parijs heeft zijn Eiffeltoren en Keulen heeft zijn Dom. Brussel heeft zijn Manneke en Londen heeft zijn Big Ben. Pisa heeft een scheve en Huisduinen heeft zijn Lange Jaap.

'De Lange Jaap'... wie kent hem niet. Het Huisduinerkoor zingt er over en duizenden malen is hij op foto en film vastgelegd. Al 125 jaar laat hij zijn licht schijnen over zee en met name over Huisduinen. Wat zou Huisduinen zijn zonder die toren bedacht ik mij onlangs. Niets. Helemaal niets. Natuurlijk het blijft daar prachtig wonen. Dat zal echt niet veranderen. De dijk blijft, het strand, het water, de duinen, de weilanden en de natuurgebieden.
Maar toch... Huisduinen zal zonder zijn toren Huisduinen niet meer zijn. Ik moet er niet aan denken en hoop dan ook vurig dat hij voor nog eens 125 jaar zal bijtekenen. Of dat ook zo zal zijn is maar de vraag. De toren op zich zal niet verdwijnen zo is mijn verwachting.
Toch mogen we niet uitsluiten dat deze unieke, beeldbepalende monumenten langs de Nederlandse kust ooit eens opgeofferd zullen worden aan andere inzichten op het gebied van kustverlichting en hun licht moeten inleveren. Laten we daar voorlopig maar even niet aan denken.

125 jaar... een goede reden voor 'Huisduiner Belang' en de Helderse Historische Vereniging om daarbij stil te staan.
De inspanningen van beide verenigingen hebben geleid tot dit resultaat.

De auteur, de heer K.F. Walboom uit Amstelveen bracht ons eind 2002 op het spoor.
In goed onderling overleg is deze uitgave tot stand gekomen. Het is een even waardevol als uniek boekje geworden met veel historie en interessante gegevens.
Wij zijn de heer Walboom dan ook veel dank verschuldigd want vooral door zijn inzet werd deze uitgave gerealiseerd.

Ook voor mij heeft dit boekje een persoonlijke kant. Ik ben met die toren opgegroeid. Ik heb er gespeeld en hem tientallen keren beklommen. Ik heb er onder gestaan met een flinke storm en hem zien bewegen. Die toren hoort bij mij.

En zo zal een ieder van ons zijn of haar eigen persoonlijke herinneringen aan de vuurtoren hebben.

Tot mijn grote verrassing ontdekte ik dat mijn opa Jan de Jong, mede oprichter van Huisduiner Belang en destijds opzichter der Rijks Kustverlichting, ook in dit boekje voorkomt. Dat deed mij goed.

Mijn moeder overigens werd geboren onder de voet van een andere vuurtoren namelijk die op Ameland. Als driejarig meisje kwam zij op Huisduinen wonen onder de Lange Jaap. Met genoegen denk ik terug aan de vele verhalen die zij mij vertelde over Huisduinen en zijn vuurtoren.
Ook de foto's uit die periode geven mij een goed beeld van de rol die de toren in het leven van mijn familie heeft gespeeld.

Naast deze aspecten ben ik zeer verheugd dat deze uitgave een waardevolle aanvulling is op de Historische reeks die de Historische vereniging de afgelopen 15 jaar heeft uitgegeven.

We moeten zuinig zijn op onze monumenten hoor ik wel eens om mij heen.
Dat onderschrijf ik volledig. Toch moet ik in alle eerlijkheid ook constateren dat daar in de praktijk toch niet echt veel van terechtkomt.
De resultaten op dit gebied in de afgelopen jaren zijn voornamelijk toe te schrijven aan het initiatief van ondernemers en eigenaren van woningen die er iets moois van maken. Ik hoop dat deze ontwikkeling zich in de komende jaren blijft voortzetten en dat de overheid in rap tempo dit voorbeeld zal volgen.

De monumenten die we hebben moeten we koesteren en de Lange Jaap op Huisduinen is daar een goed voorbeeld van. Laten we er zuinig op zijn. Ik wens u veel leesplezier.

Namens de Helderse Historische Vereniging

Jan Dop

Inleiding

Een simpel berichtje in de Heldersche en Nieuwedieper Courant van 3 april 1878 luidende: "Gisteren avond is voor het eerst het licht ontstoken op den nieuwgebouwden ijzeren kustlichttoren alhier", gaf de officiële geboorte weer van de dit jaar 125 jaar oude Huisduiner vuurtoren, in de wandeling al gauw 'Lange Jaap' genoemd. Een markante toren, lange tijd de hoogste aan de Nederlandse kust. Als geboortige Nieuwedieper was ik al jong gefascineerd door de machtige stralen die de toren 's avonds en 's nachts deed schijnen over Huisduinen en over wat toen nog de Oude (Ouwe) Helder heette. Heel veel later kwam de bewondering voor de constructeur van de toren, de in 1878 nog op 77-jarige leeftijd actief werkzame Quirinus Harder. Deze rijksambtenaar van eenvoudige komaf is de schepper van de meeste vuurtorens aan de Nederlandse Noordzeekust. Maar er is meer. Ook op gietijzeren vuurtorens in Indonesië prijkt nog zijn naam als constructeur. Enkele ervan op eilandjes voor de kust van Jakarta vertonen zelfs sterke gelijkenis met de vuurtoren van Huisduinen. Over het persoonlijke leven van Harder is weinig bekend. Enige biografische gegevens kon ik opduiken uit een scriptie van een doctoraalstudent aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen en uit eigen onderzoek bij het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag. Een foto van Harder - overleden in 1880 - is tot dusver niet gebleken te bestaan. Zelfs het voortreffelijke fotoarchief van zijn geboortestad Vlissingen kon hier geen oplossing bieden.
Staat in dit geschrift "Lange Jaap" centraal, ik meende de geschiedschrijving te dienen door mede aandacht te schenken aan de illustere voorgangers, de vuurbaak en de stenen vuurtoren van 1822.

Voor het meelezen van het manuscript kreeg ik de steun van de heer Wim Kalkman, die mij tevens voorzag van aanvullende gegevens en schetsen uit zijn persoonlijke archief. Daarvoor mijn oprechte dank. Ook dank ik anderen die gegevens beschikbaar stelden of toestemming verleenden tot publicatie. Ten slotte dank aan mijn dochter drs. Karin F. Tomberg-Walboom, die het manuscript kritisch doornam en taalkundige onvolmaaktheden rechtzette.

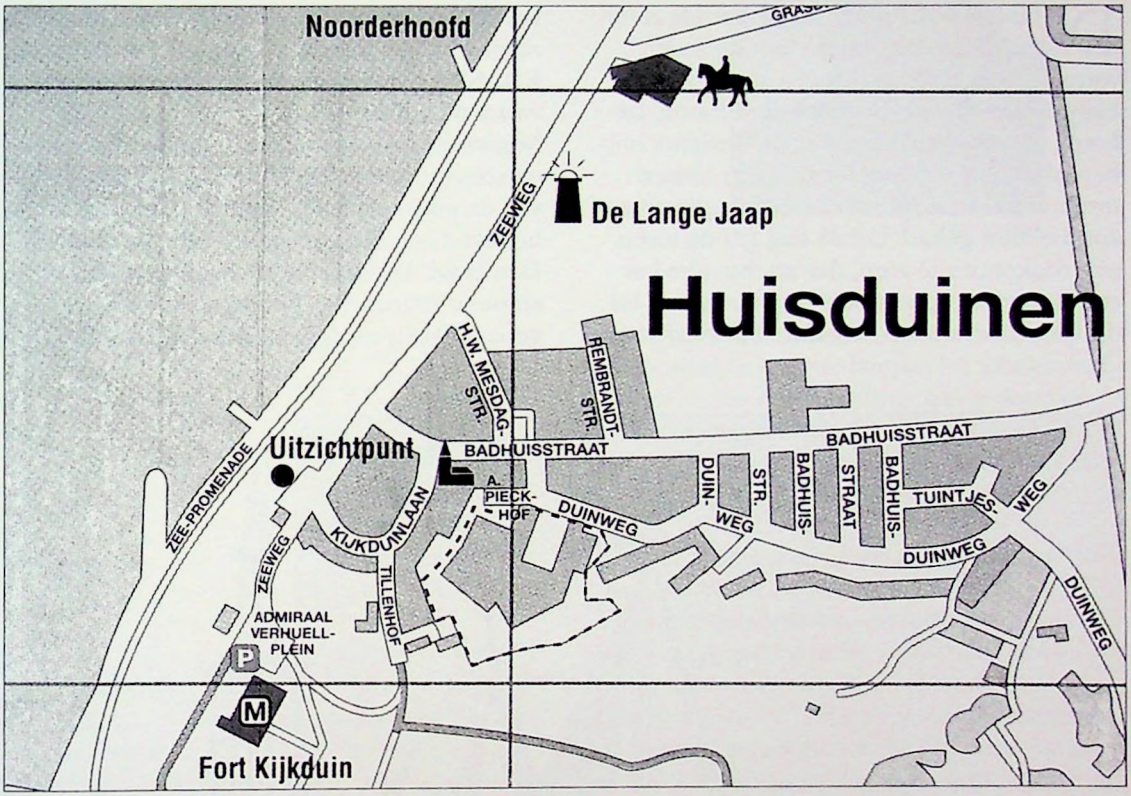

Huisduinen (© Cito-plan Den Haag)

Vuurbaak

De oudste vuurtoren, de beroemde toren van Alexandrië, is een van de zeven wereldwonderen. Deze toren stond voor de Egyptische kust op het eilandje Pharos. De bouw zou omstreeks 300 voor Christus hebben plaatsgevonden. Het was een stenen toren die een hoogte van 120 tot 140 meter zou hebben gehad. Op de dag gaf de toren een rookpluim te zien, des nachts werd er een houtvuur op gestookt. De toren zou tot de 13e eeuw hebben bestaan. Wat Nederland betreft, wordt vermoed dat de Romeinen reeds op de in zee verdwenen Brittenburg bij Katwijk ten behoeve van de scheepvaart een vuurbaken hadden.
Met zekerheid kan worden gesteld, dat de eerste vuurbakens in Nederland ten behoeve van de vissers werden gesticht. Dat zou voor het eerst in 1280 zijn geschied en wel bij Den Briel. De oudste nog bestaande en uitsluitend monument zijnde vuurbaak, genaamd 'Steenen Baak' staat ook nabij Den

Het voor de wind zeilende inspectiejacht van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Friesland

Briel. De oudste vuurtoren van Nederland is die van Terschelling, de 'Brandaris', gebouwd in 1593.

Ingevolge een 1452 door de stad Amsterdam verworven privilege was Amsterdam verplicht de Zuiderzee en de zeegaten van Marsdiep en Vlie van zeetonnen, zeebakens en vuurbakens te voorzien. Oude kaarten wijzen uit dat er omstreeks 1542 een baken/kaap in de noordwestthoek van

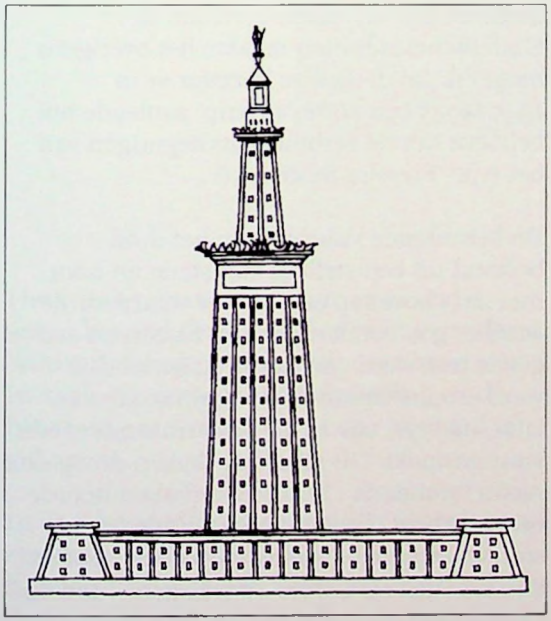

Vuurtoren van Pharos, 300 voor Chr.

Huisduinen was. Mogelijk was dit toen reeds een vuurbaak. In ieder geval was die er in 1598 en wel op Kijkduin. Althans dat laatste stelt Korff in zijn 'Beknopte geschiedenis van Huisduinen en Den Helder'. Volgens Schoorl was dat echter niet op Kijkduin maar

dr. H. Schoorl, 1920-1997, auteur

op het Jan Pieterzoonsduin. Uit het hoofdwerk van deze laatste, kenner bij uitstek van de historische ontwikkeling van de kust en de nabije wateren van Noord-Holland, te weten 'Zeshonderd jaar water en land', citeer ik ter zake het volgende:

'... Na overleg met de zeven steden van het Noorderkwartier en Amsterdam en na een plaatselijke inspectie namen Gecommitteerde Raden op 30 mei 1598 het besluit, dat een vuurboet, 9 à 10 vadem hoog (tussen 15 en 17 m), met twee vuren brandend, zou worden gesteld op het Jan Pieterzoonsduin, ten zuidoosten van de Kijkduin, recht achter de binnenste huizen van de Kerkebuurt. Dit duin was 'wel bewassen', een vaste duin, in tegenstelling tot de Kijkduin en zijn omgeving, die zeer 'stuyfachtich' was en door water en wind werd weggenomen ...'

De mij ter beschikking staande afbeeldingen van kaarten maken echter nergens melding van het Jan Pieterzoonsduin. Ook het nalopen van circa 100 topografische kaarten uit de prachtige collectie van het Rijksarchief te Haarlem, leverde niet het beoogde resultaat op. In het boek van Schoorl wordt het Jan Pieterzoonsduin slechts één keer geduid. Het is uiteraard mogelijk dat bij een dijkdoorbraak nadien, het Jan Pieterzoonsduin

door de zee is verzwolgen. Wellicht is dat reeds in 1603 het geval geweest. De vuurbaak zou dan maar kortstondig - 5 jaar - op genoemd duin hebben gestaan, waarna toen toch maar voor Kijkduin is gekozen. Uit rekesten van omstreeks 1604 aan de gewestelijke en landelijke overheden, haal ik het volgende aan:

'... binnen korten jaeren herwaarts - syn de dijcken van Huysduynen tot vier mael toe ingeleyt ... ende is haeren duyn in den voorleden winter alsoo afgeloopen, dat den duyn, soo aan de Kerkbuyrt als achter Den Helder dicht aen den huysen toe is affgespoelt, daer all een groot deel derselver huysen moeten affgebroocken ende vertimmert worden ...'

en

'...dat allen het land, leggende tussen de Kerkbuyrt ende Den Helder, benoorden de inlaege in den jaere 1584 geleyt ... nu altemael op gisteravont geinondeert, met sant eensdeels overloopen ende ganselyck vergaan ...'.

In 1599 zou reeds de kerk van Huisduinen gedeeltelijk onder het zand zijn verdwenen en korte tijd erna dan ook verloren zijn gegaan. Bij Huisduinen moest telkens - tot 1750 - land aan zee worden prijsgegeven. Nieuwe meer binnenwaarts gelegen zeedijken werden aangelegd in 1584, 1666/1691 en 1750. Het is bovendien aan twijfel onderhevig of met genoemd Kijkduin wel hetzelfde duin is bedoeld als dat waarop thans Fort Kijkduin staat. Bekend is dat men Kijkduin zelve naar een plek een honderdtal meters meer landinwaarts heeft willen laten verstuiven.
Voor de volledigheid wordt nog opgemerkt dat als we ervan uitgaan dat het met de verstuiving van de duinen de laatste eeuwen nogal is meegevallen, er in feite binnen de Grafelijkheidsduinen grenzend aan Kijkduin maar drie relatief hoge duintoppen zijn te onderscheiden, te weten: Kijkduin zelve met een hoogte van 19,2 m, het duin circa 350 meter noordoostelijk van Kijkduin met een hoogte van 15,9 m en de Streepjesberg in Nieuw-Den Helder nabij de sportvelden (in de Tweede Wereldoorlog stonden op de Streepjesberg zoeklichten opgesteld) met een hoogte van 18,9 m. Dit laatste duin ligt naar mijn mening te ver oostelijk om ooit als plek voor de vuurbaak te kunnen hebben gediend. De vrij vlakke kern van de Grafelijkheidsduinen maakte het overigens mogelijk dat de Duitse bezetter er in 1940/1945 een korte 'airstrip' aanlegde ten behoeve van de verbindingsvliegtuigen van het type 'Fieseler Storch 156'.

De betreffende vuurbaak op het duin bestond uit een stellage van steen en hout met daar bovenop een rooster waardoor de wind er goed onderdoor kon blazen en een goede trek werd verzekerd. Aanvankelijk werd erop alleen in de wintermaanden en later, na 1771, ook in de zomermaanden, een vuur gestookt. Dit soort vuurbaken droeg de naam 'brandaris'. Bij het vuurbaken hoorde een vuurboet of vierboet waarin de brandstof, voornamelijk zullen dat kolen, hout en stro zijn geweest, werd opgeslagen. Toen op Huisduinen de vuurbaak het hele jaar gestookt werd, zou het kolenverbruik 186 ton zijn geweest. Overigens kwam elders ook een combinatie vuurbaken/vuurboet voor in de vorm van een lage stenen toren met plateau waarop het vuur werd gestookt met daaronder ruimten waar de brandstof kon worden opgeslagen.

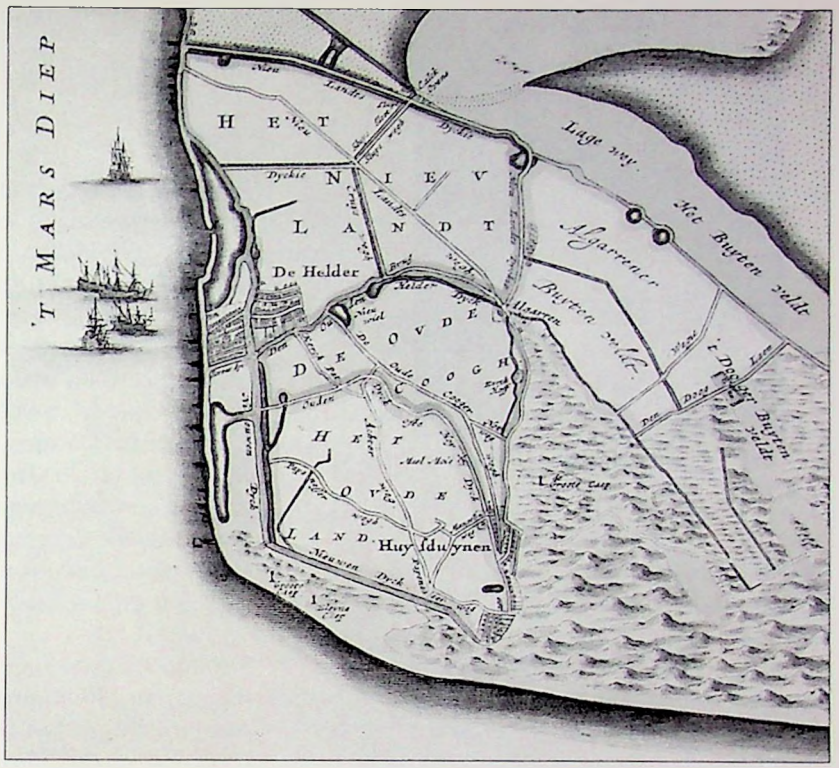

Detail van een kaart van de Kop van Noord-Holland. De aangegeven zwarte plek onder "Huysduynen" zal naar alle waarschijnlijkheid de plaats van de vuurboet betreffen. Johannes Dou 1680.

Het is interessant eens na te gaan onder wiens bewind deze vroege regeling van de 'kustverlichting' en alles wat daaraan annex is, zoals bijvoorbeeld de bebakening en de betonning van vaargeulen enz., tot stand is gekomen.

In de vroege Middeleeuwen was Huisduinen en alles wat ertoe behoorde - Den Helder bestond toen nog niet - overgegaan in handen van de graven van Holland. Dit nadat gedurende eeuwen ervoor de bisschop van Utrecht er de scepter had gezwaaid. De ons zo zeer bekende Graaf Floris V (in 1296 door de edelen vermoord) verkocht de latere

De combi vuurbaak/boet van Petten omstreeks 1615. Gedeelte van gravure van Claes Jansz. Visscher (1587-1652)

Isaäc Le Maire, 1559-1624, Groot-koopman

Heerlijkheid Huisduinen in 1283 aan Willem II, heer van Egmond. Blijkbaar deden de Egmonden erg hun best, want ingaande 1486 werd Jan de Oude van Egmond tot graaf verheven. Daarna ging het bergafwaarts met dit geslacht, want in 1568 werd Lamoraal Graaf van Egmond op last van de Hertog van Alva op de Grote Markt in Brussel onthoofd en werden diens goederen verbeurd verklaard. Met de Pacificatie van Gent in 1576 kreeg de familie weliswaar haar goederen terug, maar de opvolgende graven waren blijkbaar niet bij machte het ingezette verval te keren.

De in Amsterdam woonachtige, maar uit Vlaanderen afkomstige koopman Isaäc Le Maire (geboren ca. 1559 te Doornik, overleden 1624 te Egmond Binnen; in 1585 naar Amsterdam uitgeweken), kocht in 1599 een deel van de goederen van de Graaf van Egmond op, waaronder verschillende landerijen, gorzen en aanwassen ten zuiden van het eiland Huisduinen. Hij had het voornemen deze in te polderen. Het Graafschap zelf met het slot van Egmond, werd in 1607 gekocht door de Staten van Holland en Westfriesland.

Le Maire die een huis stichtte ('Isaac Le Maire behuysinge') ter hoogte van waar tot 1962 in Den Helder de hoeve 'Vrede en Vrijheid' stond - jarenlang in bezit van de familie Verfaille - (omgeving huidige Dollardlaan/Noordzeestraat), was een zeer gefortuneerd en invloedrijk man. Omstreeks 1615 trachtte hij met de door hem opgerichte Australische Compagnie een nieuwe route naar Indië via de Grote Oceaan te vinden met als doel het monopolie van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) - Jan Pieterszoon Coen was toen Gouverneur-generaal - te breken.

Ter zijde nog even de opmerking dat het wapen van Huisduinen, dat later het wapen van Huisduinen en Den Helder zou worden (een veld van keel beladen met drie kepers van goud en gedekt door een (Egmonds) gravenkroon), met dat van andere Noord-Hollandse heerlijkheden, is ontleend aan dat van het Huis Egmond.

We zien dus dat ten tijde van de opstart van de vuurbaak in 1598 de Graaf van Egmond nog de jurisdictie over de Heerlijkheid Huisduinen had, maar dat Isaäc le Maire er voor een groot deel de grondeigenaar van was. Wel waren het roerige tijden, want de Tachtigjarige Oorlog woedde nog in alle hevigheid in het zuiden van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De slag bij Nieuwpoort (1600), waar Prins Maurits de Spanjaarden versloeg, was nabij. Overigens ook het Twaalfjarig Bestand dat in 1609 met Spanje werd gesloten en de Republiek de tijd gaf onderling te gaan twisten (leer van de predestinatie/hoogleraren Arminius (remonstrant) en Gomarus (contra-remonstrant); onthoofding in 1619 van Raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt)

De groot-koopman Isaäc Le Maire nam zich voor een deel van de schorren/kwelders bij Den Helder in te polderen. Blijkbaar heeft hij Hollands grootste kaartenmaker Joannes Blaeu (1596-1673) opdracht gegeven dit plan te verwerken in een kaart waarvan hiernaast een detail. Het plan is nooit uitgevoerd. De kaart maakt deel uit van de Blaeu Atlas Major, deel Belgica foude rata(1662).

Aanvankelijk zal de stad Amsterdam als verantwoordelijke de kosten voor de exploitatie van de vuurboet (vierboet) hebben gedragen. In 1615 zien we dat de Staten van Holland voor Scheveningen, Egmond en Huisduinen een eerste officiële regeling treffen met de uitvaardiging van de 'Ordonnantie concernerende het vyeren op de Zee-stranden en 't Vyergelt'. Tevens wordt door genoemde Staten ingesteld het 'College van Pilotage' voor de beloodsing, voor het ontvangen van vuurgeld en voor het toezicht op de kustverlichting.

Als personeel werden een vuurboetmeester en een aantal vuurboetstokers aangesteld. Het aanslepen van de kolen en eventueel hout, door de duinen naar het duin waar de vuurboet was gesitueerd, was een inspannende bezigheid. Het toezicht op het vuur

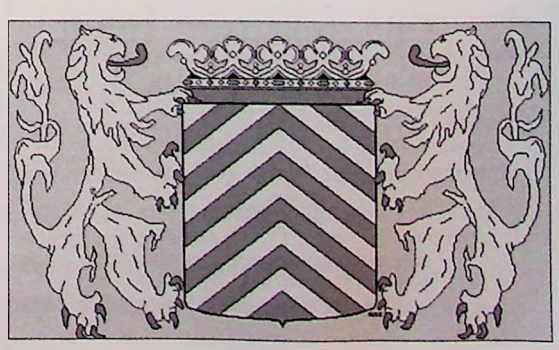

Wapen van de gemeente Egmond ontleend aan dat van de graven van Egmond (12 stukken van goud en keel)

Publicque Beſtedinge
Van het Verplaatſen en na binnen brengen
Van
S'L A N D S
COOL-SCHUYR,
Op
HUYSDUYNEN.

Op Maandag, den Eerſten Mey 1741.

DE Edele Mogende Heeren, Hare Edele Groot Mogende Commiſariſſen te Pilotagie, zullen Publiecq doen aanbesteden / het Verplaatſen en na binnen brengen van s'Lands Cool-Schuyr op Huysduynen, met het verhoogen van de gront daar dezelve zal moeten ſtaan,

Die gadinge heeft, kome op Maandagh den Eerſten Mey 1741. des ſmorgens ten 10 uren, by het Huys van den Opſiender *Muller* aan den Helder, by welke mede de Beſtekke 4 dage te voren zullen te zien zyn.

Zeg het voort.

T'Alkmaar, gedrukt by JAN VAN BEYEREN, en JACOB MAAGH, Boekdrukkers en Verkopers in de Houtil.

Aankondigingen betreffende het verplaatsen van de coolschuyr vonden onder meer plaats in 1737, 1741, 1746 en 1782. Topografische kaarten maken zowel melding van vierboet als van coolschuyr. Mogelijk was dit laatste woord meer Helders/Nieuwedieps.

zal een continuproces geweest zijn, want een van de taken van de vuurboetstokers was te voorkomen dat het vuur vonkte. In een later stadium toen op olie werd overgegaan kreeg de functie van vuurboetmeester een andere inhoud. Hij werd vuurtorenwachter. Officieel heette dat lichtwachter. Uit bij het Rijksarchief te Haarlem berustende correspondentie betreffende de vuurbaak en de vuurboet van Huisduinen, blijkt overigens dat het nog wel eens ontbrak aan een goede organisatie, aan een goede logistiek en aan goed personeel.

Van het op Kijkduin c.q. op Jan Pieterzoonsduin functionerende vuurbaken zijn ons prenten overgeleverd. In 1763 vond op het VOC -schip 'Nyenburg' nabij de Kaap-Verdische eilanden een muiterij plaats. Na een avontuurlijke tocht richting Zuid-Amerika werden de muiters in Cayenne respectievelijk in Pernambuco in de boeien geslagen en later overgedragen aan onze toenmalige Republiek. Een deel van de muiters werd in Parimaribo berecht, de overigen werden overgebracht naar Nederland en ondergingen op Texel in 1764 hun berechting.

Uit een vonnis: *'TWEEDE JUSTITIE, Gedaan op Vrijdag den 31 Augustus 1764 in Tessel, aan 13 Misdadigers, zynde Muytelingen van 't O.I.C. Schip NYENBURG, waar van 'er 10 met de Koord zyn gestraft, Geradbraakt, 2 van de Raa gelopen en eenige andere, die na verdiensten een mindere Straf ondergaan hebben'.*

In het relaas over de 'Nyenburg' wordt het volgende aangehaald:

'Een uur na de Executie, wierden de doode lighamen der Gehangenen en Geradbraakten, in een schuit, overgebraght, naar de Gerechtsplaets bezuiden Kykduin, alwaer de eersten in yzeren beugels by de vorigen opgehangen, en de drie anderen op raden gezet zyn, ten afschuwelyken voorbeelde en afschrik van alle zeevarende personen'.

Al met al een gruwelijke bestraffing en marteling, overigens geheel passend in die tijd. Er wordt gesteld 'bezuiden Kykduin'. Er kan twijfel zijn of deze plek dezelfde is als die welke in mijn jeugd werd aangeduid met het 'Galgenveld' en dat was gesitueerd achter de later door de Duitse bezetter aangebrachte bombastische poort (in de oorlogsjaren 1940-1945 gesierd met een grote adelaar), nabij het huidige restaurant 'De Branding'. Immers die laatste lokatie ligt ten noord-noordoosten van het huidige Fort Kijkduin. Ook kan het zo zijn dat de benaming 'Galgenveld' niets uitstaande heeft met de plek van de opgehangenen van de 'Nyenburg' en duidde op de plaats waar overeenkomstig de jurisdictie ter zake, als regel doodvonnissen ten uitvoer werden gebracht. Voor dit laatste pleit bovendien dat het 'Galgenveld' op zich een redelijk vlak laag gelegen terrein was, terwijl de gehangenen toch op zijn minst, wil het afschrikwekkende voorbeeld voor de bemanningen van voorbijvarende schepen succes hebben gehad, op een hoger niveau zichtbaar tentoongesteld zouden moeten zijn. Dat zou dan geweest kunnen zijn ongeveer op de plek waar in mijn jeugd het nimmer afgebouwde 'miljoenenfort' lag. Overigens heeft het officiële 'Galgenveld' tot 1805 dienst gedaan voor de voltrekking van doodvonnissen. Bedoelde prenten tonen ons de gehangenen en ter lin-

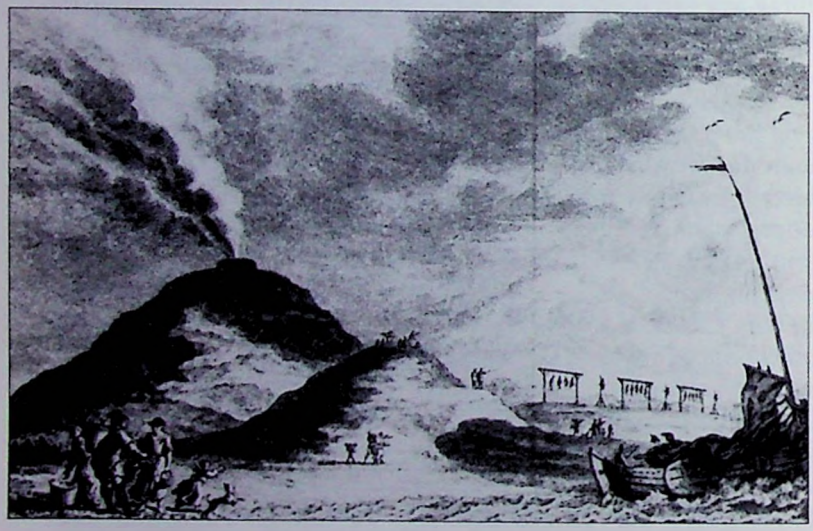

Twee versies van de terechtstelling in 1764 te Huisduinen van muiters van het VOC-schip "Nyenburg"

kerzijde Kijkduin met op een van de prenten een rokende vuurbaak. Mij komt Kijkduin en de nabijgelegen duintop, op de prenten onwaarschijnlijk hoog voor. Volgens Schoorl is de noordwesthoek aan het Marsdiep na 1750 niet meer teruggenomen door de zee. Het toenmalige Kijkduin zal dus ook wel het huidige Kijkduin zijn geweest. De hoogte van Kijkduin en misschien ook de onderlinge situering van de objecten is naar alle waarschijnlijkheid aan de fantasie van de tekenaars ontsproten. Met de realiteit werd het door de vroege tekenaars vaak niet zo nauw genomen. Zie op de onderscheidene prenten de respectievelijk hoog en laag opgehangenen. Bovendien doet een van de prenten ons geloven dat de vuurbaak een torenachtig object was. Zo'n combivuurbaak/boet heeft Kijkduin niet gehad.

Op de betreffende prenten ontbreekt de losstaande vuurboet. Die treffen we echter wel aan op een andere prent, die omstreeks 1780 is te dateren. Op de achtergrond op een duin

de vuurboet, op de voorgrond het toenmalige dorp Huisduinen met een karakteristiek kerkje dat in 1851 werd afgebroken en vervangen door een demontabele houten kerkje. Het huidige stenen kerkje dateert van 1896.

Wel beschouwd is de vuurbaak Kijkduin sedert zijn stichting in 1598 getuige geweest van een veelheid aan historische feiten. In 1653 tijdens de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654) sneuvelde luitenant-admiraal Maarten Harpertsz. Tromp bij Ter Heijde. De vloot van onze Republiek, nu onder commando van vice-admiraal Witte de With, die de zeeslag verloor, moest zich uiteindelijk terugtrekken naar Texel. Het stoffelijk overschot van de luitenant-admiraal werd bij Den Helder aan land gebracht en is vervolgens als laatste eerbetoon in een koets over het strand - naar wij aannemen onder Kijkduin langs - naar Den Haag gereden. In Delft wachtte hem een staatsbegrafenis met praalgraf in de Oude Kerk (de Oranjes worden in de nabij gelegen Nieuwe Kerk begraven).

Een ander belangrijk voorval was in 1673. Tijdens de Derde Engelse Oorlog (1672-1674) werd een zeeslag onder de rook van de vuurbaak van Kijkduin uitgevochten. De vloot van luitenant-admiraal De Ruyter (vlaggenschip 'De Zeven Provinciën') omvatte 75 oorlogsschepen, 22 branders en 18 adviesjachten. Het aantal stukken geschut was aan Nederlandse zijde 4.245, het totaal aantal bemanningsleden 20.000. De gecombineerde Engels-Franse vloot onder prins Rupert, D'Estrées en Spragge, kon daar 86 oorlogsschepen en 28 branders tegenover stellen. Op 22 augustus 1673 vond de grote zeeslag plaats. Ik citeer Prud'homme van Reine uit zijn biografieën over onze zeehelden De Ruyter respectievelijk vader en zoon Tromp:

Detail van prent Huisduinen omstreeks 1780. Links op het duin de vuurboet of cool-schuyr

Ds. S. van Till, 1643-1713. Predikant te Huisduinen

'...Het grote moment was aangebroken. Op de duinen en het strand stroomden inwoners van de streek samen om in angstige spanning ooggetuige van het verloop van de zeeslag te zijn. Overal in de omgeving werden klokken geluid en werd tot God gebeden om de overwinning aan de Nederlandse vloot te gunnen, opdat het gevaar van de landing van de Engelsen definitief was geweken...'.

Schoorl en Bremer halen deze gebeurtenis uitvoerig aan in een artikel over Salomon van Till, die van 1666 tot 1676 predikant was in Huisduinen/Den Helder en voorging in een van de gebeden als hiervoor bedoeld. Aan te nemen is dat het hoge Kijkduin toen een tribuneplaats van de eerste orde was en misschien zelfs daarmede toen zijn officiële naam heeft gekregen. Tegen de avond blies de Engels-Franse vloot de aftocht. De Nederlandse vloot had een strategische overwinning behaald. In deze zeeslag onderscheidden zich bijzonder admiraal Cornelis Tromp en kapitein Engel de Ruyter, zoon van de vlootvoogd. De vice-admiraals Isaac Sweers en Johan de Liefde sneuvelden. Bij de ingang van het Huisduiner Kerkje is driehonderd jaar later een herdenkingsplaat aangebracht - op 12 juni 1973 onthuld door de Commandant der Zeemacht in Nederland - die deze zeeslag en de dominee memoreert.

21 augustus 1673

Ter herinnering aan de slag bij Kijkduin, waar's Lands vloot onder commando van Luitenant-admiraal Michiel Adriaensz. de Ruyter een einde maakte aan de dreiging van een Brits-Franse landing op de Nederlandse kust, en aan Salomon van Til, predikant van deze gemeente, die toen voorging in gebed, bewust ervan dat "d' overwinning alleenlyk hing aan Godts Almaghtige schikking."

Onthuld op 12 juni 1973 door de Commandant der Zeemacht in Nederland.

Herdenkingsplaat aan het Huisduiner Kerkje

Bepaald minder goed ging het ons af in de loop van de 18e eeuw. Bij de aanvang van de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) was onze vloot nog maar een fractie van die ten tijde van De Ruyter. Tijdens deze oorlog waren de plannen om van Nieuwediep een oorlogshaven te maken volop in voorbereiding. Stadhouder Prins Willem V (1748-1806) bezocht voorafgaande aan de Slag op de Doggersbank (1781) de vloot op de rede van

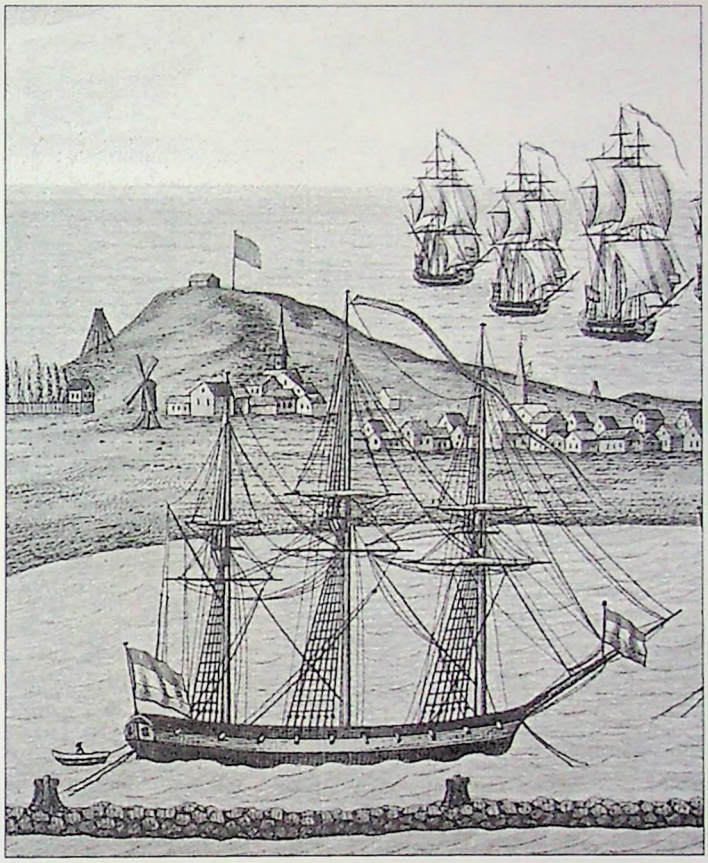

Detail van de gekleurde prent uit het boek "De ontwikkelingsgeschiedenis en beschrijving der gemeente Helder" (1875) van D. Dekker. De prent heeft als ondertitel "Prospect van de Helder 't Nieuwediep en rheede van Texel alsmeede het binnen komen der Hollandsche vloot in den jaare 1793". Dus twee jaren voor de inval van de Fransen in ons land. Het detail betreft een vierde deel van de prent. Vanuit Het Nieuwediep een blik op een gedeelte van Den Helder en erachter Huisduinen met op Kijkduin blijkbaar de vuurboet.

Den Helder. De vuurbaak van Huisduinen was er getuige van. Schout-bij-nacht J.A. Zoutman (1724-1793) en kapitein van de vlag J.H. van Kinsbergen (1735-1819) slaagden er niet in tijdens die slag een overwinning te behalen, echter ook de Engelsen konden de overwinning niet claimen. Niettemin werden de onzen als helden binnengehaald en werden door de stadhouder kwistig eresabels/eredegens uitgereikt.

Tussen alle oorlogsbedrijven door verdienden veel Huisduiners een goede maar zwaar verworven boterham door zich te laten aanmonsteren voor de jaarlijkse walvisvangst. Deze was seizoengericht en duurde in de regel van eind februari tot einde augustus en bracht hen naar Groenland en Straat Davis. Deze bedrijvigheid omvatte ruwweg anderhalve eeuw, zo van het midden van de 17e eeuw tot het begin van de 19e eeuw toen het zijn einde vond in de Napoleontische tijd. In Huisduinen woonde ook een groot aantal commandeurs ter walvisvaart. Zij en hun bemanning zullen na elke vangst reikhalzend hebben uitgezien naar het verschijnen van de vuurbaak op de kust van Huisduinen.

In 1795 vond onze Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een einde met de door de Fransen en Nederlandse patriotten bevorderde omwenteling en met het vertrek van stadhouder Prins Willem V naar Engeland. Frankrijk deelde voortaan de lakens uit. Eerst op indirecte wijze met de Bataafse Republiek (1795-1806), met onder

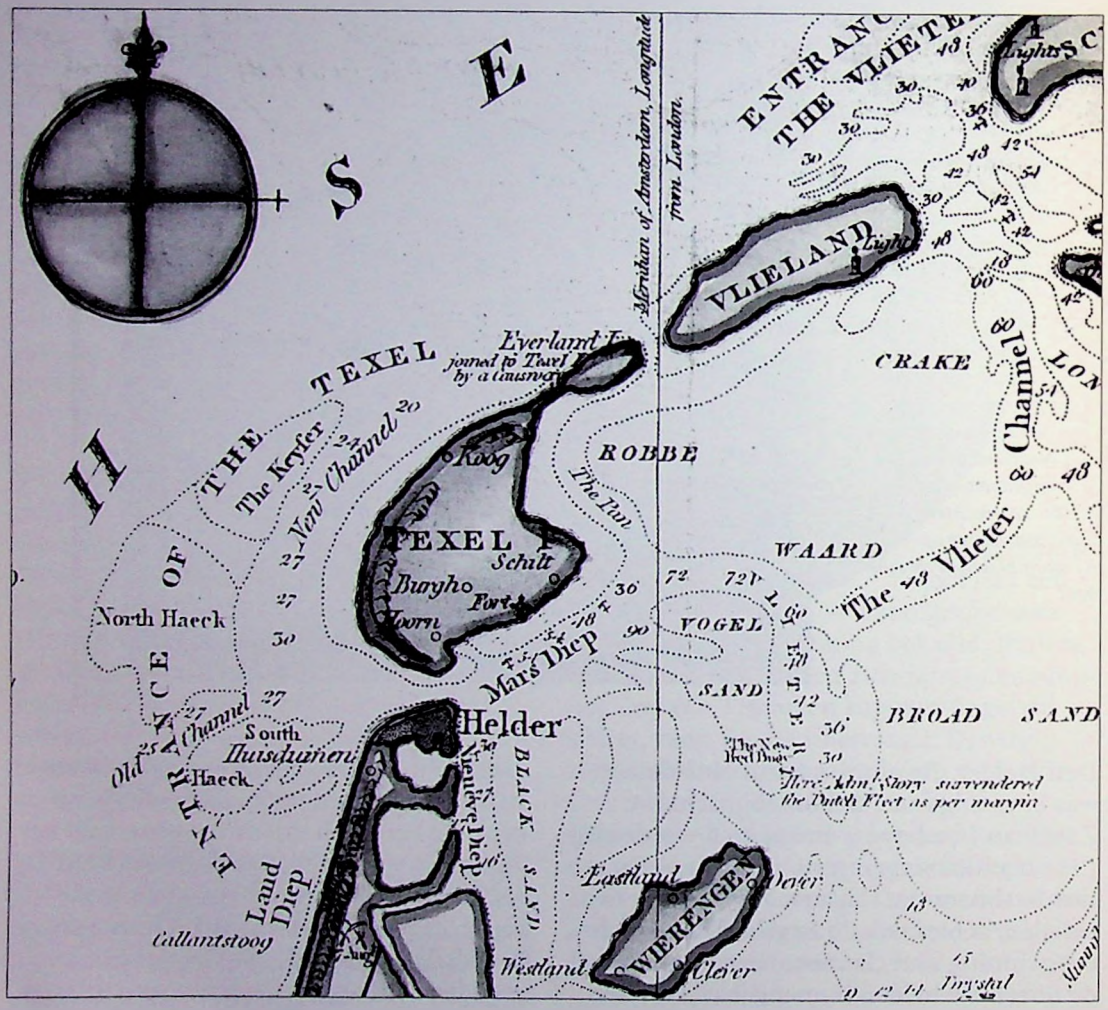

John Luffman, circa 1800

Aftocht en inscheping van de Engelse en Russische invasietroepen uit Den Helder. Hun verblijf in Noord-Holland duurde van 27 augustus 1799 tot 29 november 1799. Gravure van D. Langendijk/R. Vinkeles.

meer raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825), het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon (1778-1846), en na 1810 op directe wijze door inlijving bij Frankrijk, dat werd geregeerd door keizer Napoleon Bonaparte. We voerden toen, samen met Frankrijk, twee oorlogen tegen Engeland, en wel van 1796-1803 en van 1805-1813. Nadat in 1795 het grootste deel van onze vloot zich zonder slag of stoot in het ijs van de Waddenzee nabij Texel aan de Franse cavalerie (onderdeel van het leger van generaal Pichegru) had overgegeven, leed die vloot, nu als Bataafse strijdmacht, in de slag bij Kamperduin in 1797, een gevoelige nederlaag. De bevelhebber, vice-admiraal J.W. de Winter (1761-1812), werd zelfs gevangen genomen ten overstaan van de Engelse bevelhebber Lord Duncan.

Bevreesd voor landingen uit zee van de Engelsen is verschillende malen verordonneerd dat het vuurbaken Kijkduin gedoofd moest zijn. Dit was onder meer het geval tijdens laatstbedoelde oorlog. In 1799 toen de Engelsen en Russen nabij Den Helder waren geland - in Engeland aangeduid als 'Grand Expedition' - werd de vuurbaak onklaar gemaakt. Overigens heeft admiraal Samuel Story (1752-1811) de in de Vlieter nabij

Nieuwediep liggende Bataafse vloot bij diezelfde gelegenheid aan de Engelsen overgegeven.

Keizer Napoleon Bonaparte bevorderde dat Den Helder fortificaties kreeg. Een ervan is Fort Kijkduin, dat in het tijdvak 1811-1813 door Spaanse krijgsgevangenen en Hollandse vaklieden werd gebouwd. Aanvankelijk droeg het fort de naam Morland, naar een Franse kolonel die in 1805 na de slag om Austerlitz was overleden. In 1813 wordt keizer Napoleon in de Volkerenslag van Leipzig verslagen. Hij doet op 6 april 1814 afstand en vertrekt naar Elba. Den Helder wordt nog tot 4 mei 1814 door admiraal C.H. graaf VerHuell voor de Fransen bezet gehouden. Prins Willem Frederik van Oranje (1772-1843) die door G.K. van Hogendorp c.s. uit Engeland naar Nederland was teruggeroepen, was toen al op 30 november 1813 te Scheveningen geland. Hij aanvaardde als Koning Willem I van het Koninkrijk der Nederlanden de regering, met de titel van soeverein vorst. In 1814 wordt bij Kijkduin een nieuwe stellage voor de vuurbaak in gebruik genomen. Totale kosten *f* 1.050.

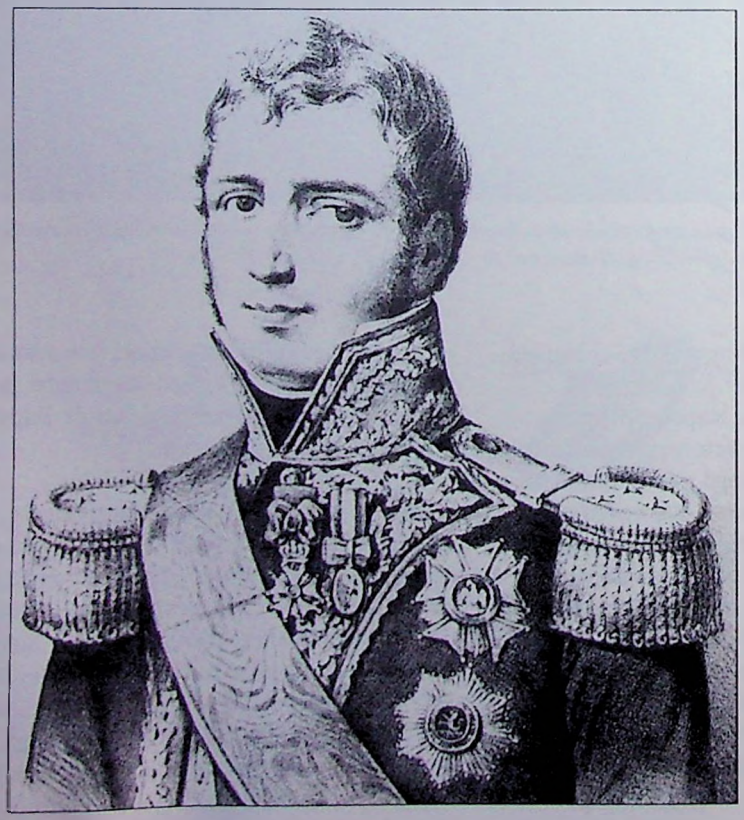

Carel Hendrik VerHuell, 1764-1845. Maarschalk van het Koninkrijk Holland Admiraal

Vuurtoren van 1822.

Onder Koning Willem I wordt het Fort Kijkduin afgebouwd, maar in 1821 besluit men op het fort een stenen vuurtoren te bouwen. De ontwerper van de toren is J.Valk (1755- of 1773-1846), inspecteur Maritieme Werken. De ingebruikneming ervan vindt in 1822 plaats. De toren was 22 meter hoog, had 26 lampen met parabolische reflectors, was voorzien van schietgaten en stak 47 meter boven de zeespiegel uit. Het betrof hier voorts het eerste in Nederland gemaakte grote vuurtorenlicht. Het licht was zichtbaar tot op 5 à 6 zeemijlen en brandde van een half uur na zonsondergang tot het opkomen van de zon.

Koning Willem I, 1772-1843

Voor de aankondiging van de voorgenomen bouw van de vuurtoren gaan we te rade bij de Staatscourant van 17 augustus 1822. Daarin:

'...De Minister van Marine van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden brengt bij deze ter kennis van de zeevarenden en de daarbij belanghebbenden, dat het tot nu toe bestaande en met steenkolen gestookt wordende zeevuur, op de hoogte van Kijkduin, gelegen op den noordwesthoek der provincie Holland, op 52ffl 57' 6' noorderbreedte en 21ffl 23'15' lengte beoosten de Piek van Teneriffe, zal vervangen worden door een met lampen en lichtkaatsers verlicht wordende lantaarn van 3.767 nederlandsche ellen of twaalf voet diameter, geplaatst op eenen aldaar nieuw gebouwden ronden vuurtoren, ter hoogte van omtrent 44 nederlandsche ellen of 140 voeten, boven het gewone zeepeil, zullende dit kustlicht, tegen het einde der maand September aanstaande, voor het eerst en vervolgens dagelijks, een half uur na zonnen-ondergang worden aangestoken en tot den aankomenden dageraad brandende blijven...'.

De ontsteking van het licht werd aangekondigd in de Staatscourant van 4 November 1822. Dit bericht luidde:

'...Helder 30 October 1822. Gister avond is voor de eerste maal ontstoken het voor de zeevaart zoo belangrijk kustlicht, opgerigt in het fort Kijkduin. Hetselve is geplaatst op eenen steenen toren hoog 44 Nederlandsche ellen (140 voeten), gebouwd midden in het fort, op het defensie wachthuis, en bestaat in eenen koperen koepel en een verlichtingstoestel van 26 lampen voor parabolische zilver geplette lichtkaatsers, geheel in navolging van het jaar 1818 uit. Engeland ontvangen, en op den toren van Westkapelle, op het eiland Walcheren, opgerigt kustlicht. De koepel, verlichtingstoestel en lampen van het kustlicht Kijkduin, het eerste, hetwelk hier te lande vervaardigd is, zijn gemaakt door 's-Rijksgeschutgieter Maritz te 's-Gravenhage, en de licht-

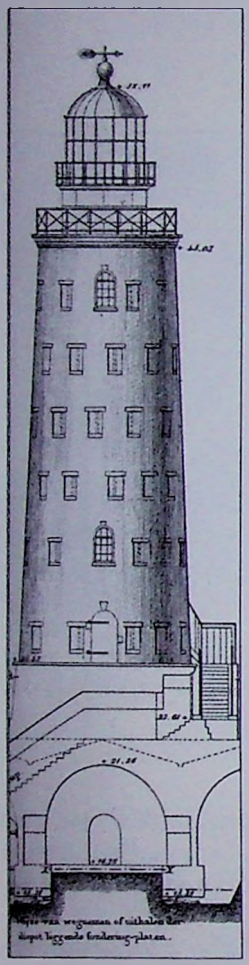

In 1822 werd de vuurbaak vervangen door een stenen vuurtoren naar het ontwerp van J. Valk, inspecteur van Maritieme Werken. De toren werd geplaatst bovenop het bestaande Fort Kijkduin. De tekening links laat ons de plaatsing zien boven het reduit van het fort. De toren kreeg mede een militaire functie want hij werd voorzien van schietgaten.

kaatsers door den heer H. de Heus, fabrijkant te Amsterdam. Het licht is gelegen op 52ffl 57'4' N.B. en 4ffl 43'36' L.b.o. Greenwich en is zigtbaar op 5 à 6 mijlen, en verlicht den horizon van Z. 30ffl W. (Z.Z.W. ? W.) door het Westen en Noorden tot O. 30ffl Z (O.Z.O. ? Z.). Het licht van Kijkduin in het Z. ? W. à Z.T.W. van zich hebbende, raakt dan blind achter den Westhoek der duinen van Texel...'.

A.J. van der Aa zegt er over in zijn 'Aardrijkskundig woordenboek van Nederland' uit 1845, het volgende:

'...Te midden van dit fort, hetwelk eenen ingang aan de landzijde heeft, staat een vrij hooge en ronde kustlichttoren, welke in 1823, en dus lang na het fort, gebouwd is, in welke lantaarn 26 lamplichten branden. Toen men het fort bouwde was er geen gedachte aan, om er eenen toren op te bouwen, maar het verwulf was zoo sterk gebouwd, dat men dit daarop durfde ondernemen...'.

Hoofdonderwijzer D. Dekker geeft jaren later, in 1874, in zijn 'Ont-wikkelings-geschiedenis en beschrijving van gemeente (Den) Helder' een gloedvolle beschouwing van deze vuurtoren en zijn omgeving. Ik citeer:

'...Wij verlaten de klagende Huisduiners en beklimmen een der hoogste duinen. Wat staat daar nu voor gevaarte? Dat is de vuurtoren, tijdens de regeering van Koning Willem I, in 1822 gebouwd op het fort Kijkduin, ter vervanging van de vuren, die men weleer op het duin brandde, zoals we vroeger meedeelden. Verbazend wat een hoogte. Dat geloof ik wel, de toren is ook 47 meter boven volzee. Zouden we hem mogen beklimmen? Wel zeker, maar dan moeten wij ons voorzien van een bewijs van toegang bij den opzichter van het kustlicht. Nu, dat kaartje is spoedig te krijgen. De man is welwillend genoeg. .. Naar boven dan, maar het nog zoo gemakkelijk niet. Wij hebben 110 trappen op te klimmen. Wij komen achtereenvolgens in zes verschillende vertrekken eer wij de lantaarn, het licht of vuur, zoals het zeker in navolging van de vroegere

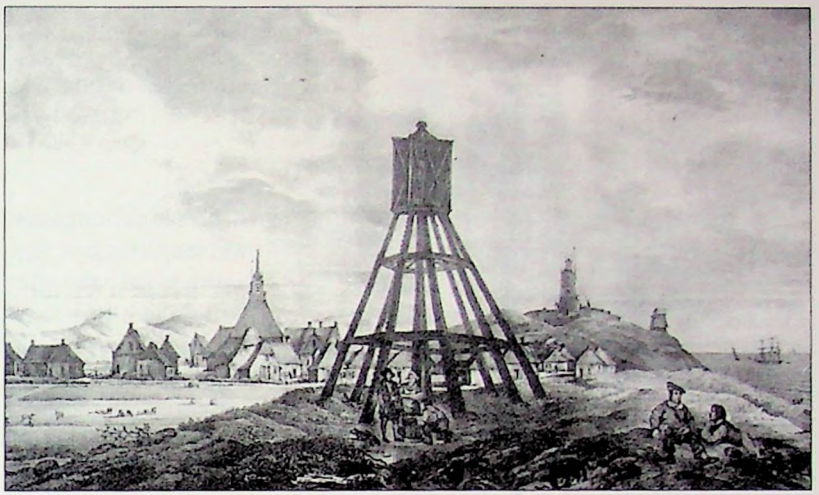

Huisduinen omstreeks 1825-1840. Rechtsonder de stenen vuurtoren de vuurboet, die blijkbaar aan de zeezijde was gebouwd. Op de voorgrond een lichtbaken. Het karakteristieke kerkje werd in 1851 afgebroken.

eigenlijke vuren op de baken, meestal genoemd wordt, bereiken.

Langs eene kleine trap komen wij in het eerste vertrek, eene soldatenwacht, dan bereiken wij eene verdieping die als bergplaats is ingericht. Onvermoeid alweer omhoog, dan volgt eerst het lichtwachters vertrek, daarna eene officierskamer. Als ge nu de trap opgeklommen zijt, moogt ge wel voorzichtig zijn met uwe kleeren, want ge komt in het oliemagazijn; nog een trap op dan bereiken wij de werkkamer en daarna beklimmen wij de lantaarn.

Wat is dat licht eenvoudig ingericht. 't Is precies een zeer groote moderateurlamp met vier pitten waarvan de diameter telkens grooter wordt. Aangestoken zijnde worden de pitten zodanig opgedraaid dat de gezamenlijke vlammen één licht vormen, dat dan een goeden omvang heeft. Toch is het onbegrijpelijk dat het licht of vuur van Kijkduin bij helder weer op een afstand van 8 uren in zee kan gezien worden. Wanneer gij de inrichting nauwkeurig opneemt, zulk gij u er niet over verwonderen. Zie, dat zijn platen van platina, die met de 64 spiegelruiten van de lantaarn zoo veel reflextie te weeg brengen, dat het licht tot op grooten afstand te zien is. Het aansteken geschiedt in een oogenblik. Vroeger was die zaak heel wat omslachtiger. Het licht werd toen voortgebracht door 26 Argantsche lampen, die echter in 1865 door de tegenwoordige inrichting vervangen zijn.

Thans begeven wij ons uit de lantaarn daar buiten en wandelen langs de omgang het geheele lichttoestel rond om van verschillende punten een schoon vergezicht te genieten. Zie eens wat een keurig gezicht op zee bij dezen helderen hemel! Van verre en van nabij zien we verscheidene stoom- en zeilschepen naderen of van binnen komende, zee kiezen. Hoe statig komt die kleine sleepboot daar met het kolossale zeekasteel op sleeptouw aanstoomen. Wat een aantal botters en schuiten die ter vischvangst uitzeilen. Dat is waarlijk een schoon toneel.

Hé, dat is vreemd, niettegenstaande de kalmte der zee vertoonen zich ginds schuimende golven, waarvan de witte kopjes opwaarts stijgen. Wel, daar bevindt zich de reeds vroeger vermelde Haaks, een zandbank bestaande uit grond, die vroeger mee het land van Huisduinen uitmaakte.

Van hier zien wij ook het eiland Texel, in ouden tijd, zoo niet aan het vaste land verbonden, dan toch door zulk een breeden stroom er van gescheiden. Als gij u vervolgens omwendt, ziet ge het Buitenveld of Koegras, dat, als behoorende tot onze gemeente, later ook nog besproken zal worden. In de richting naar het zuiden loopt de vroeger vermelde Oldenbarneveldsdijk, die echter met een duinregel een geheel

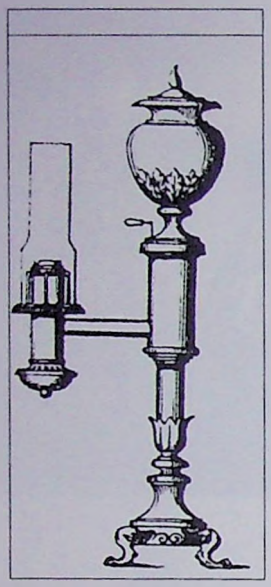

Lamp van Argand

A.J. Fresnel uitgevonden vuurtorenlens, ook wel traplens genoemd. Bij deze lenzen kon worden volstaan met slechts één lichtbron. Om de lichtbron heen is de lenzenoptiek laagsgewijs opgebouwd: in feite een samenstelling van een aantal panelen of lenzenstellen waarvan elk het licht van de lichtbron concentreert in een bepaalde lichtbundel, die eens in de zoveel tijd een schittering geeft.

A.J. Fresnel, 1788-1827. Frans fysicus

is geworden, doch waarvan men de binnenzijde nog kan waarnemen. Nu den blik gewend naar den Helder. Wel, ontzettend wat is die gemeente uitgebreid in vergelijking van vroeger...'.

Met lantaarn wordt bedoeld dat gedeelte van de toren waarin zich de verlichtingsapparatuur bevindt. Dit wordt ook wel het lichthuis genoemd. Dekker heeft het voorts over Argandse lampen. Deze zijn in 1782 uitgevonden door de Zwitser A. Argand. Anders dan de tot dan toe in gebruik zijnde lampen, werkt de Argandse lamp niet met een platte, maar met een holle en ronde pit. Dit gaf een verbeterde trek, waardoor de olie effectiever verbrandde, er minder walm ontstond en de lamp feller brandde. De kracht van de lamp werd daardoor van 1 à 3 candela (kaars) naar 8 à 9 candela gebracht. Dit was dus een hele vooruitgang. In 1790 werd de Argandse lamp verbeterd door het aanbrengen van een parabolische reflector. Een nadeel bleef dat er donkere tussenruimten ontstonden in de lichtbundels omdat de reflectoren een stompe hoek met elkaar maakten. Het bedoelde nadeel deed zich niet voor bij de reeds omstreeks 1823 door de Franse natuurkundige

Dit laatste heet het karakter van het licht. In Nederland is het karakter van het licht van de onderscheidene vuurtorens zodanig, dat herhaling van hetzelfde karakter niet binnen een straal van 110 km voorkomt. Bedoelde panelen bestaan thans in het algemeen uit planconvexe lenzen, vaak gecompleteerd door een systeem van prismatische glasringen. Naar is aan te nemen doelt Dekker met de nieuwe verlichting op dat 'revolutionaire' systeem.
Het aanbrengen van de nieuwe verlichting plaatst Dekker in 1865. Het Weekblad van Den Helder en het Nieuwediep meldt echter

in haar editie van 26 september 1853 dat de nieuwe lantaarn zojuist is gereedgekomen. Het betrof hier een stilstaand lenticulair wit lamplicht, van de eerste grootte met een Argandse lamp als lichtbron. Gezien de bewoordingen in dat artikel moet het wel om dezelfde lantaarn gaan. Ik citeer uit die editie:

'...Deze lamp, welke inderdaad eene kunstlamp mag heten, brandt met vier pitten, die als evenwijdige cirkels in elkander sluiten. De olie wordt aangebragt door middel van eene perspomp, welke door zwaartekracht (met een gewigt van 40 pond) in beweging wordt gebragt. Het ligt verspreidt zich door kristallen glazen en moet zelfs op een afstand van 7 à 8 uren zigtbaar zijn. Van de Zuid naar de Zuid-Oost zijde, naar den duinkant, is het niet te zien, maar wordt door de reflectors, zijnde spiegels van gepolijst metaal, naar de tegenovergestelde rigting, de Noordzee, teruggekaatst ...'.

Van Heusden maakt in zijn 'Den Helder, stad van mijn dromen' bij vorenbedoeld

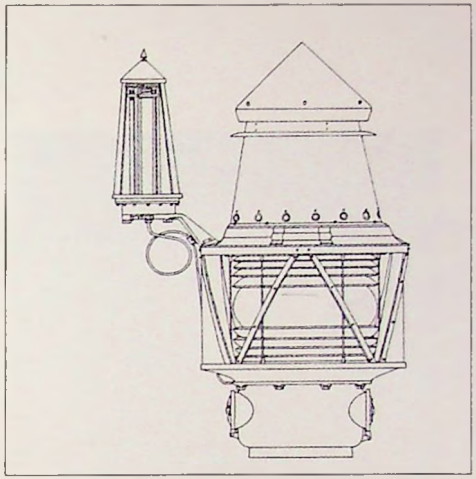

Lenzensysteem van Fresnel

krantenartikel onder meer de kanttekening dat de lamp met raapolie (patentolie) werd gestookt omdat in 1853 de grote Amerikaanse olievelden nog moesten worden ontdekt. Een andere bron meldt evenwel dat de vuurtorens van Westkapelle en Kijkduin gebruik maakten van uit Engeland afkomstige spermacetti-olie. Die soort olie werd gewonnen uit de kopholte van potvissen en zou minder hebben gewalmd dan patent-, quinquet- of traanolie.

Gebleken is dat voorstellingen met een schip (schepen) op de voorgrond en de vuurbaak c.q. de respectieve vuurtorens van Huisduinen op de achtergrond, vrij zeldzaam zijn. Hierboven een miniatuurprentje (in feite 7,5 x 4,5 cm) met een zodanige voorstelling. De datering zal ongeveer 1850 zijn.

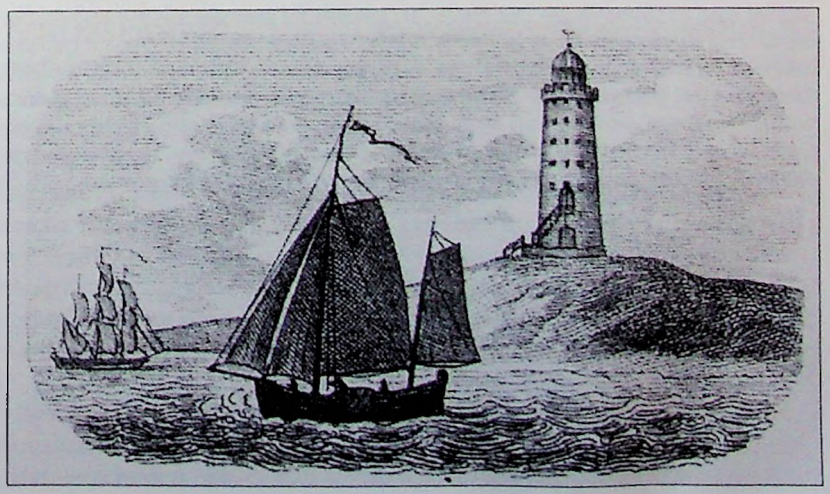

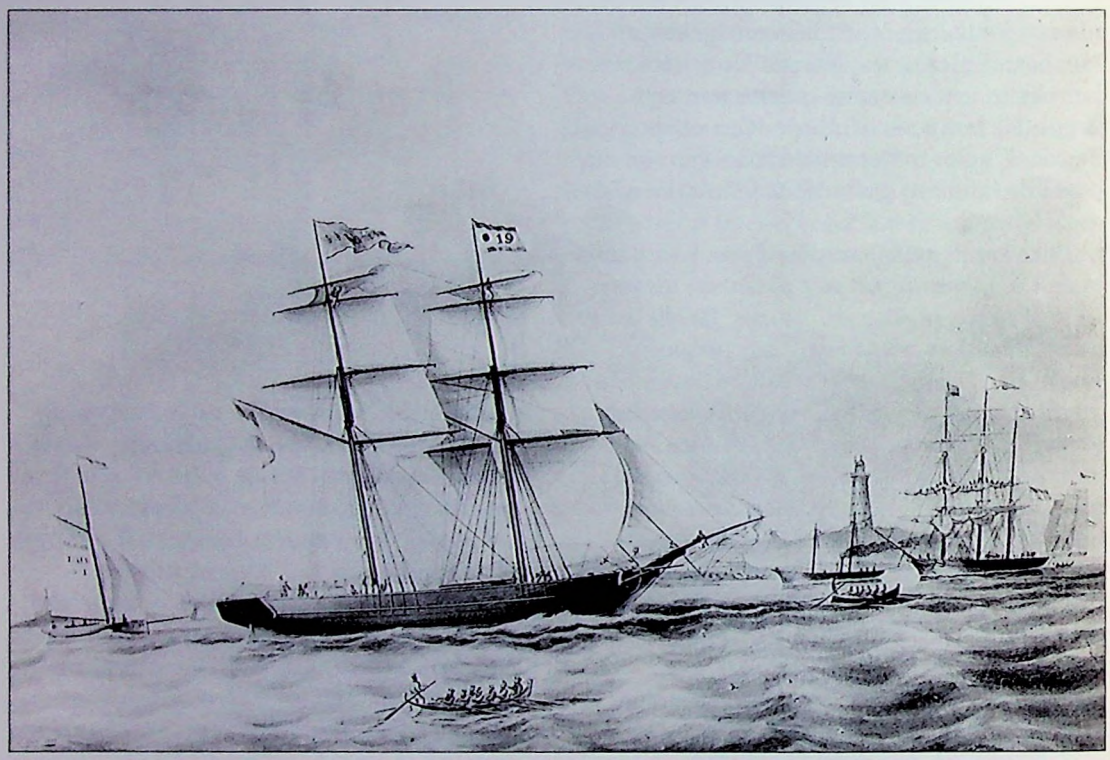

J.F. Meursing fotografeerde in 1891 de tekening die J. Spin maakte van de topzeilschoener (brik) " ***Willem van der Voort*** *" zeilende nabij de vuurtoren van Den Helder. De tekening zal door Spin zijn gemaakt voor 1878, want op de achtergrond is nog de oude stenen vuurtoren te zien die in 1878 werd gesloopt. De ijzeren brik van 172 ton was in 1859 gebouwd op de bekende scheepswerf "De Nachtegaal" van W. en A.H. Meursing, gevestigd aan de Grote Bikkerstraat bij het Westerdok in Amsterdam. J.F. Meursing die de scheepswerf in 1882 overnam, was tevens een zeer goede amateur-fotograaf. Het schip strandde in 1879 en werd tot wrak verklaard. De scheepswerf werd in 1910 gesloten. De originele foto en het glasnegatief zijn in het bezit van het Nederlands Scheepvaart Museum te Amsterdam. Voorgaande gegevens zijn ontleend aan de catalogus van het museum en aan het boek "De glorie van het zeilschip" van E.P. de Groot.*

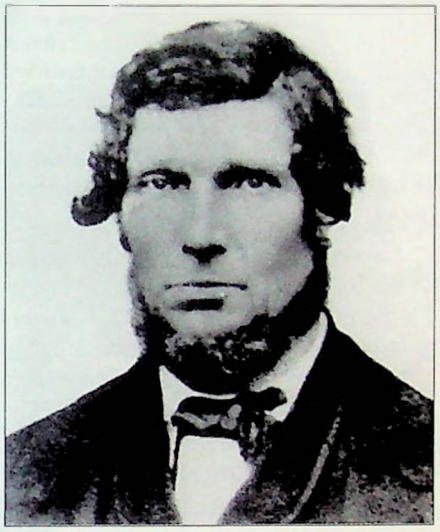

Klaas Duit, 1820-1891. Schipper reddingboot

Cornelis Dito, 1830-1886. Vletterman/redder

Evenals zijn voorganger de vuurbaak, was de eerste echte vuurtoren een stille getuige van roerige tijden. Enige zaken zullen we de revue laten passeren. Voor de pacificatie van Nederlands-Indië in de 19e eeuw, die niet zonder slag of stoot ging, waren veel troepen nodig. De werving voor het Indische leger geschiedde in Harderwijk bij het Koloniaal Werfdepot (de voormalige beruchte kazerne in het centrum van de stad is inmiddels grondig verbouwd en bevat nu kleinschalige appartementen). Tot 1876, toen het Noordzeekanaal werd geopend en Den Helder met een economische neergang te kampen kreeg, werd 45 tot 85 % van de uitgezonden militairen via Nieuwediep geleid. Veelal zal dit zijn geschied met zeil-stoomschepen van de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', opgericht in 1870, die in Den Helder haar uitvalsbasis had voor de vaart op Nederlands-Indië. Het Suezkanaal was in 1869 geopend. Vandaar dat de schepen ook wel Suezboten werden genoemd. Ook zeer vele buitenlandse vrachtschepen brachten goederen naar Den Helder en vertrokken vandaar zwaar beladen naar de overkant. En dan was er de Koninklijke Marine die naar het stoomtijdperk met kapitale schepen overging. Vlak ook niet uit onze Helden der zee, de blauwe zeeridders, die niet schuwden de zee op te gaan tijdens stormen, om mensen, maar ook niet altijd in de laatste plaats om goederen te redden...

Bekende reddingbootschippers uit die tijd waren Klaas Duit en Cornelis Dito. Velen van al die mensen zullen de vuurtoren van 1822 hebben aanschouwd. Voor sommigen, de zeevaarders, een baken, voor anderen het begin van een nieuwe levensperiode overzee. Voor nog anderen, vaak na perioden van heimwee, een behouden terugkeer in het goede Nederland.

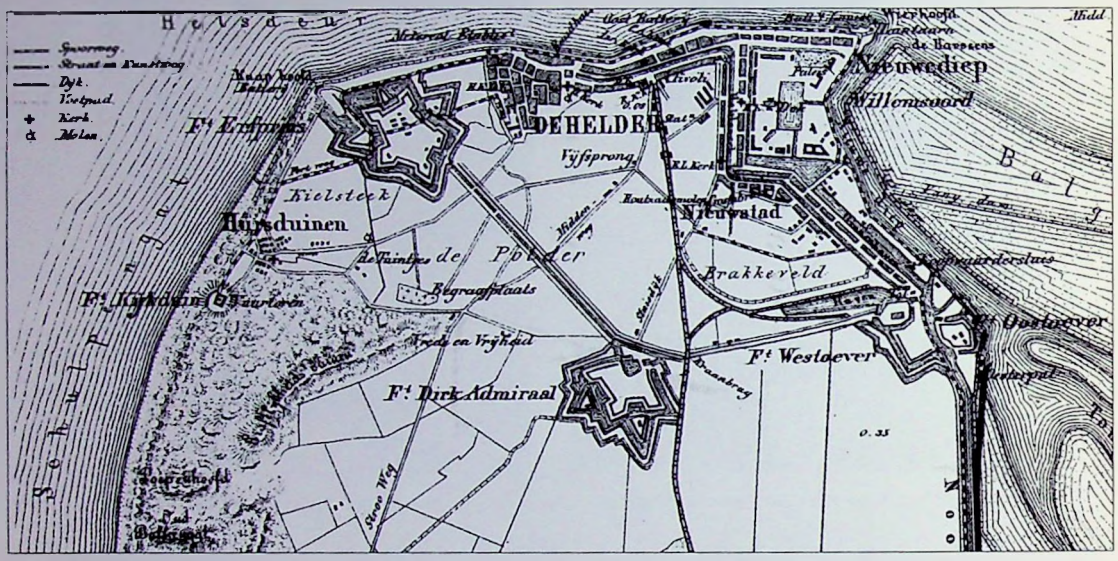

Den Helder omstreeks 1867. Op Fort Kijkduin de vuurtoren. Zie ook de oude weg die van Fort Kijkduin naar de toenmalige Huisduiner poort van Fort Erfprins loopt.
Gemeente Atlas Noord-Holland; J. Kuiper/Uitgave H. Suringar, Leeuwarden, 1872

Vuurtoren van 1878 'Lange Jaap'

In 1877 werd onder het bewind van Koning Willem III de bouw van een nieuwe stalen vuurtoren aanbesteed. De plaats van de nieuwe vuurtoren wordt een 600 meter noordelijker, dichtbij de Zeedijk in de polder Het Oude Land, ook wel de Helderse Polder genoemd. De vuurtoren van 1822 op het Fort Kijkduin wordt bij publieke inschrijving verkocht en gesloopt. Op 1 april 1878 wordt de vuurtoren, die als officiële naam Lichttoren 'Kijkduin' heeft - hoewel niet staande op het Kijkduin - , met op petroleum werkend lenticulair wit (vlam)licht in gebruik genomen. Later zal in de tussenfase, voor de overgang op het elektrische licht, ook nog gas als energie voor de lamp worden gebruikt. De lengte van de toren afgezet tegen de rankheid ervan, leidde er al in een vroeg stadium toe dat de burgers van Den Helder de toren de naam van 'Lange Jaap' toekenden.

Koning Willem III, 1817-1890

Op 9 februari 1988 werd 'Lange Jaap' op de **Rijksmonumentenlijst** geplaatst.
De duiding in die lijst is als volgt:

Monumentnaam:	Vuurtoren
Monumentnummer:	35626
Plaats:	Huisduinen, Zeeweg 5
Kadastrale gemeente:	Den Helder, sectie B nr. 1243
Gerechtigde:	Staat (Verkeer en Waterstaat)
Omschrijving:	Uit 1876-1878 daterende, conische, gietijzeren vuurtoren naar ontwerp van Q. Harder en uitgevoerd door Gieterij Penn en Bauduin. De toren is 57 meter hoog, is roodbruin geschilderd en heeft 17 etages. Rond het ijzeren lichthuis met koperen koepel bevindt zich een omloop rustend op opengewerkte consoles en voorzien van balustrades; tweede omloop met balustrade onder vensters van het lichthuis. Toegangsdeur met deurroosters en spitsboogvormig bovenlicht met tracering van toten [spitse versieringen, ontstaande door de ontmoeting van twee boog

segmenten enz.;schr.] en driepas [figuur van drie elkaar snijdende cirkelbogen enz.; schr.]. Spitsboogvenster met oorspronkelijk driepas tracering in boogveld. Gedecoreerde gietijzeren trappen en gietijzeren kuip. Gebouw van algemeen belang wegens oudheidkundige waarde en uit een oogpunt van geschiedenis der technische ontwikkeling.

De ONTVANGER der REGISTRATIE en DOMEINEN te HELDER zal, op MAANDAG den 1sten APRIL 1878, 's namiddags 1 uur, ten huize van de Weduwe BLOM, te Helder, in het openbaar, bij inschrijving, **voor Afbraak** verkoopen:

Den STEENEN TOREN

op het Reduit van het Fort

„KIJKDUIN,"

nabij Helder.

De voorwaarden liggen ter lezing: in de voornaamste Koffijhuizen te Helder; in de Wachtkamer van het Gouvernementshuis te Haarlem en in het Station aldaar; ten kantore van de Ontvangers der Domeinen te Haarlem, te Amsterdam en te Helder, bij welken laatsten eene **teekening** van den Toren ter inzage ligt en verdere inlichtingen te bekomen zijn.

Aankondiging d.d. 2 april 1878 in 't Vliegend Blaadje. Kleine courant voor Den Helder, Nieuwediep en Omstreken (Uitgever Berkhout & Co. te Den Helder).

Blijkens een ongedateerd knipsel uit de Helderse Courant - naar ik aanneem uit de jaren vijftig of zestig van de vorige eeuw - van de hand van C.J. Schellinger zou de ingebruikstelling van de nieuwe vuurtoren met weinig franje zijn geschied. Het artikel was stukje 348 in de serie 'Uit de geschiedenis van Den Helder'. De schrijver van dat artikel stelt hierin onder meer:

'... Het is dan ook opvallend, dat men in de kranten van de jaren 1876-1878 maar zéér spaarzaam berichten tegenkomt over de bouw van deze nieuwe toren; behoudens een paar mededelingen over aanbestedingen komen we geen mededelingen tegen over de vordering van de bouw, over de moderne principes die werden toegepast of over het mooie uitzicht, dat men toch ook van deze nieuwe vuurtoren af over heel de stad Den Helder had.

Berichten d.d. 3 april 1878 in de Heldersche en Nieuwedieper Courant (Uitgever A.A. Bakker Cz., Molenplein no. 163).

De ingebruikneming op 1 april 1878 werd afgedaan met één enkel zinnetje, dat het licht 'heden'voor de eerste maal is ontstoken. Men vond het véél onplezieriger, dat de oude vuurtoren die van 1822 af dienst had gedaan, nu moest verdwijnen en afgebroken werd. Overigens bracht dat afbreken nog geld op ook, want de aannemer De Groot uit Knollendam gaf op het werk f 351 toe...'.

Na 56 jaren trouwe dienst werd de stenen vuurtoren in 1878 afgedankt en verwijderd van het Fort Kijkduin. Na een omvangrijke uitbreiding van het fort wordt in 1897 een vuurleidingstoren gebouwd op het fundament van de vuurtoren. Het dak wordt van pantserstaal. Nu het fort na grondige restauratie en herbouw omstreeks 1995, een recreatief museale bestemming heeft gekregen, kan men bij helder weer, na enige klimpartij, vanuit de pantserkoepel genieten van een prachtig uitzicht over het Marsdiep, Huisduinen en Den Helder.

De ontwerper van de in 2003, 125 jaar oude gietijzeren vuurtoren van Den Helder/ Huisduinen is Quirinus Harder. Deze ontwerper-constructeur werd op 13 oktober 1801 te Rotterdam geboren.

Quirinus Harder

De vader van Quirinus was Johan Fredrich (Frederik/Friederik) Harder, geboren omstreeks 1768 te Aldensteijn. De moeder waarmede zijn vader op 3 november 1799 te Rotterdam was gehuwd, was Helena Elisabeth (Elizabeth) van Loon. De vader van Quirinus die naar is aan te nemen oorspron-

NIEUWSTIJDINGEN.

HELDER, 2 April 1878.

— Dr. J. C. Pool, pred. bij de Herv. gemeente alhier, komt o. a. voor op het twaalftal bij die gemeente te Gouda.

— De oude vuurtoren op het fort Kijkduin alhier, die zoo tal van jaren wegens het prachtige zeegezicht vele bezoekers lokte, is gisteren bij publieke inschrijving ter amotie verkocht. Vijf biljetten waren daarvoor ingekomen, als: van Lambertus Schampens, Dordrecht, welke f 1645.- toe vraagt voor sloopen. A. Kaptijn, Zijpe, geeft f 244.— Sijmen de Boer te Oostzaan f 150.50. Jacob de Boer te Oostzaan f 210.— en Hendrik de Groot te Knollendam f 351.— zijnde deze de hoogste bieder.

— Gisteren avond is voor het eerst het licht ontstoken op den nieuwgebouwden ijzeren-kustlichttoren alhier.

kelijk de Duitse nationaliteit had, was hofmeester (geëmployeerde) aan het Magazijn van de Koninklijke Marine te Rotterdam. In het tijdsverloop 1800-1811 werden in het gezin zeven kinderen geboren. In 1814 toen reeds drie van de 7 kinderen waren overleden, verhuisde vader Harder met zijn gezin naar Vlissingen.

Quirinus, 13 jaar oud, begon in 1814 als sjouwer op de voormalige Rijkswerf te Vlissingen. Tien jaar later was hij aldaar als klerk werkzaam. Blijkbaar had hij een goede tekenvaardigheid, want wij zien hem in 1836 benoemd worden tot 'teekenaar eerste klasse' (tekenmeester).
In juni 1830 was Quirinus inmiddels te Vlissingen getrouwd met Sara Johanna van de Sande (geboren omstreeks 1811; overleden 22 april 1877 te Den Haag). Zij kregen zeven kinderen. In het tijdvak 1839-1845 verloren zij drie van de zeven kinderen. Op 53-jarige

Deze ruimte was eigenlijk bestemd voor een foto van ***Quirinus Harder.*** *Bij gebreke aan een foto is het embleem geplaatst van de instelling waarvoor Harder jarenlang werkte, het voormalige* ***Rijks-loodswezen.*** *Het embleem is ingesteld op 6 september 1974. De spreuk luidt: "Non dormit qui custodit" (hij die bewaakt, slaapt niet).*

leeftijd werd Harder benoemd tot bouwkundige bij de Dienst van het Loodswezen, de Kust- en Oeververlichting en Zeemerken enz. In datzelfde jaar 1854 verhuisde hij met vrouw en drie kinderen naar Den Haag. Zijn zoon Isaac (geboren circa 1834; overleden 9 maart 1904 te Vlissingen) bleef in Vlissingen wonen. Aan te nemen is dat Quirinus in Den Haag op het Ministerie van Marine werd geplaatst.

In zijn Vlissingse tijd was Quirinus vooral opgevallen door zijn vaardigheid met ijzer in scheepsontwerpen. Zo kreeg hij in 1843 een eervolle vermelding van de zijde van de Minister van Marine en Koloniën van Frankrijk na deelneming aan een prijsvraag betreffende stengen voor linieschepen en fregatten. Ook in maatschappelijk opzicht was Harder blijkbaar een druk baasje. Hij maakte zich onder meer verdienstelijk als lid van de Vlissingse afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Hij schreef ook zangliederen voor een manifestatie van deze afdeling. Omstreeks 1840 ontwierp hij de sokkel voor het standbeeld van Michiel Adriaansz. de Ruyter, dat op 4 mei 1841 te Vlissingen werd onthuld. Voorts had hij zitting in het bestuur van de leesbibliotheek, was hij betrokken bij de volkszangschool en was hij secretaris van het college van kerkvoogden van de Hervormde gemeente Vlissingen.

Van de Haagse tijd zijn ons tot dusver geen gegevens overgeleverd betreffende de verrichtingen van Quirinus op het maatschappelijke vlak. Het enige wat erop zou kunnen duiden dat hij zich ook daar niet onbetuigd heeft gelaten, is een publicatie uit 1873 van zijn hand die berust bij de Koninklijke Bibliotheek en als titel heeft: 'Open brief aan het Eeregericht inzake Dr. J.C. Zaalberg Pzn., predikant te 's Gravenhage contra den heer Ys. Brandes, laatst geneesheer te Kedirie, thans te 's Gravenhage' (K.B. signatuur 1001 D 8). Helaas is deze publicatie nog niet beschikbaar om te kunnen worden ingezien.

In zijn Haagse tijd (1856-1880) ontwierp Harder negen gietijzeren vuurtorens en een stenen toren (op Texel) voor de Nederlandse kust. Van de gietijzeren torens zijn er nog zeven behouden gebleven, te weten Breskens (1867), Scheveningen (1875), Westkapelle (1875), Den Helder (1877), IJmuiden (2 stuks in 1878; waarvan er een is ontmanteld in 1909 en gedeeltelijk weer is opgebouwd op Vlieland) en Ameland (1880). Zijn eerste creatie stamt uit 1856. Dat was de vuurtoren van Renesse die in 1915 werd afgebroken. Blijkbaar was de toenmalige minister van Marine zeer enthousiast over de gietijzeren eersteling van Harder, want Harder ontving in 1857 twee tevredenheidsbetuigingen van de minister. Alle andere gietijzeren vuurtorens ontwierp Harder nadat hij de 65-jarige

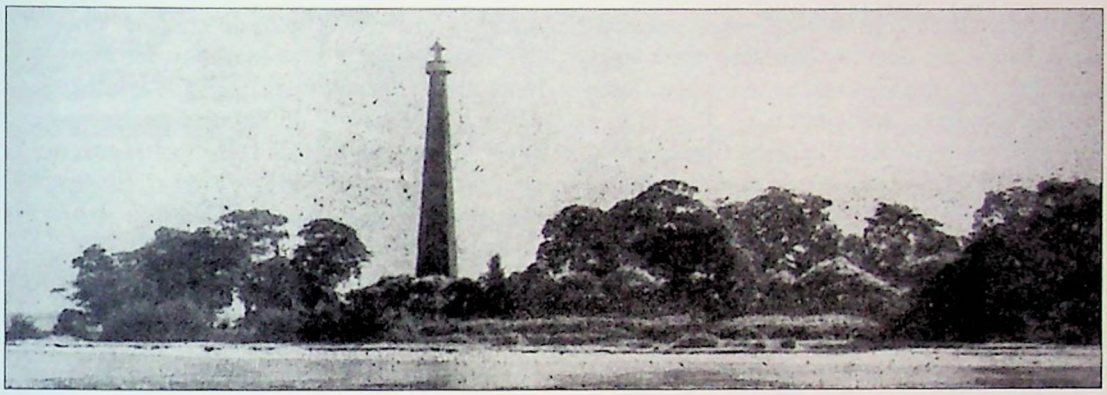

Eén van de scheppingen van Harder in het voormalige Nederlands Oost-Indië. De vuurtoren op het eilandje Edam, vlak voor de kust van Jakarta (Batavia). Deze 12-zijdige (hoekige) vuurtoren kwam in 1879 tot stand. De ijzergieter was de firma Nering Bögel.

leeftijd was gepasseerd. Toen hij de vuurtoren van Den Helder vorm gaf was hij 76 jaar; drie jaren later overleed hij. Niet bekend is of hij in de jaren na zijn 65ste wellicht als freelancer heeft gewerkt. Bekend is wel dat hij de laatste jaren van zijn werkzame leven veel samen op pad ging met zijn latere opvolger, de adjunct-bouwkundige A.C. van Loo.

Ook ontwierp Harder acht grote kustlichttorens voor het voormalige Nederlands Oost-Indië. Na zijn overlijden werden door Van Loo nog eens zeven van Harders ontwerpen uitgevoerd. Harder is overigens nooit zelf in Indonesië geweest. Harders aanpak was zeer planmatig. Zo volgde hij het systeem dat alle kustlichttorens in de fabriekshal in delen werden opgebouwd en na inspectie weer werden afgebroken. Wat de voor Nederlands Oost-Indië bestemde torens betreft, werden de onderdelen in kisten verpakt en naar de verschepingshavens gebracht. Harder (of Van Loo vanaf 1874) was steeds bij de verschepingen aanwezig.

Er wordt verondersteld dat Harder zijn ideeën voor het bouwen van de gietijzeren torens heeft opgedaan tijdens reizen naar Engeland, waar men sedert 1842 al ervaring had met het bouwen van dergelijke vuurtorens. Bovendien was Harder als tekenaar-constructeur bij het Loodswezen meer bekend met ijzeren dan met bakstenen constructies.

Op 14 augustus 1880, op bijna 79-jarige leeftijd, maakte hij tezamen met Van Loo zijn

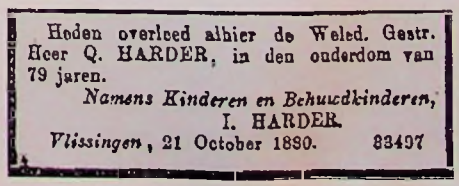

Heden overleed alhier de Weled. Gestr. Heer Q. HARDER, in den ouderdom van 79 jaren.

Namens Kinderen en Behuwdkinderen,
I. HARDER.

Vlissingen, 21 October 1880. 83497

laatste dienstreis, en wel naar een steengroeve in België om daar het hardsteenwerk voor de fundering van vuurtorens te keuren. Twee maanden nadien overleed hij, op 21 oktober 1880, in zijn geliefde. Vlissingen, naar wij aannemen ten huize van zijn zoon Isaac. Naspeuringen hebben er tot dusver niet toe geleid dat een foto van Quirinus Harder kon worden opgespoord. Weliswaar was er tijdens de laatste 20 jaren van Harders leven nog sprake van het vroege tijdperk van de fotografie, echter zijn ons uit de jaren 1870-1880 in ruime mate portretfoto's bekend. Het laten portretteren - zowel door een portretkunstschilder als door een fotograaf - was evenwel nog in hoge mate voorbehouden aan de betere standen. De eenvoudige komaf van Harder is er wellicht de oorzaak van dat het er nooit van is gekomen een foto van hem, al dan niet in familiekring, te maken. Zie ook de eenvoud die spreekt uit de rouwadvertentie. Ook van de zijde van Harders werkgever, het toenmalige Ministerie van Marine, heeft zijn overlijden blijkbaar niet de aandacht gekregen die deze architect van een groot aantal nog bestaande vuurtorens in feite had moeten krijgen. Omdat mogelijk, hoewel onwaarschijnlijk, dat in de toekomst nog eens een foto van hem opduikt, heb ik gemeend in ieder geval in de tekst een plaats voor hem te moeten inruimen, gesierd met het embleem van de instelling waarvoor hij vele jaren werkte, het voormalige Rijksloodswezen.

Stellig een van de vroegste foto's van Huisduinen. Het houten kerkje dat in 1896 werd vervangen staat er nog. Zo ongeveer moet Quirinus Harder in 1877/1878 vanaf Kijkduin het panorama van Huisduinen met de in aanbouw zijnde "Lange Jaap" hebben gezien. Uiterst links van de toren de huisjes van de lichtwachters. Van de toenmalige bebouwing van het dorp zijn thans nog maar enkele huisjes behouden gebleven.

Yzeren kustlichttoren bij Kijkduin.

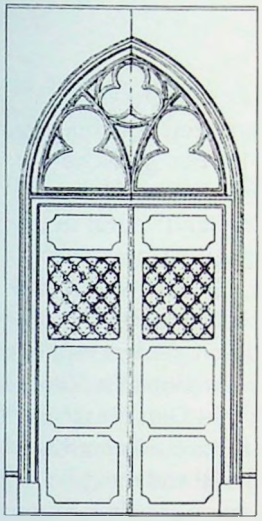

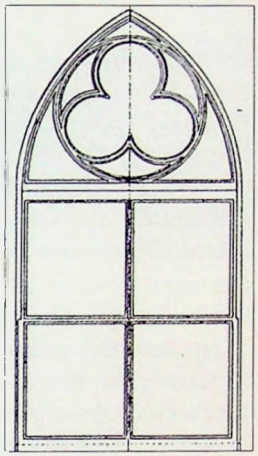

Details van onder meer de oorspronkelijke tekeningen

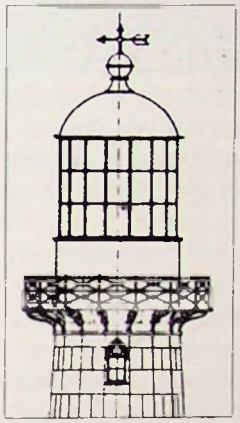

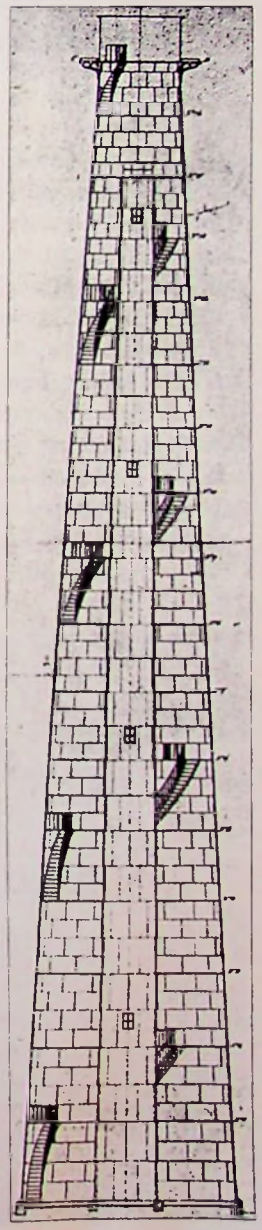

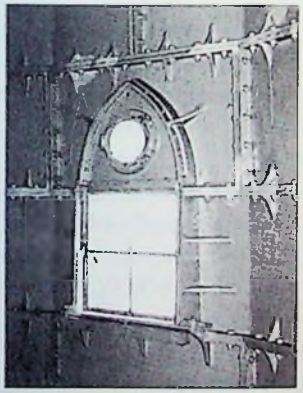

Zie het verschil in de getoonde vensters. In sommige van de oorspronkelijke vensters (links) is het neo-gotische bovendeel nadien vervangen door een patrijspoort. Oorspronkelijk waren het tuimelramen die te veel van regen en storm hadden te lijden.

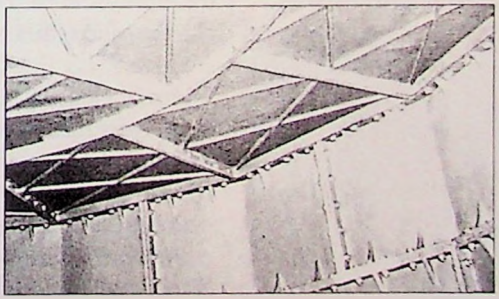

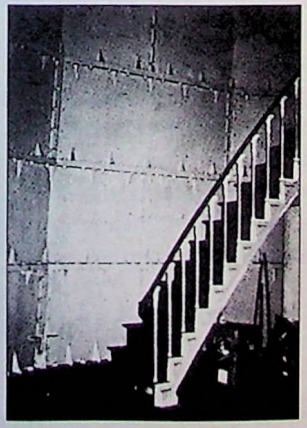

Hiernaast een van de vele etagetrappen die naar is aan te nemen, vooral voor de oudere vuurtorenwachters vermoeiende obstakels waren. Linksboven de monumentale neo-gotische voordeur.

De tekening van de toren maakt duidelijk dat de gietijzeren platen in een soort metselverband (halfsteensverband) met elkaar zijn verbonden. In het middengedeelte de holle ruimte, de kuip, ten dienste van het ophijsen van materialen. De afbeelding hieronder toont de versterkingsribben in de plafondplaten.

De voordelen van gietijzeren torens waren: snellere bouwtijd, grote vrijheid in vormgeving, minder kosten (⅓ van die van een stenen toren), eenvoudig transport van de segmenten waaruit de torens zijn opgebouwd en ten slotte de mogelijkheid van demontage en opbouw elders (is in 1909 geschied met een deel van een van de vuurtorens van IJmuiden; dat werd weer opgebouwd op Vlieland).

De fabrikant-monteur van de vuurtorendelen was Metaalbedrijf en IJzergieterij Penn & Bauduin uit Dordrecht. Min of meer identieke vuurtorens als die van Huisduinen treft men aan in Indonesië, het voormalige Nederlands Oost-Indië. Bijvoorbeeld die op het eilandje Edam voor de kust van Jakarta. Een aantal ervan is dan ook van de hand van Harder en genoemde fabrikant. De eerste verlichtingsinstallatie van 'Lange Jaap' werd verzorgd door Chance Brothers uit Birmingham/Engeland. Toepassing vond een stilstaand lenzenstelsel met een Argand-se lamp.

De Huisduiner vuurtoren is zestienkantig, van circa 3 cm plaatdikte en heeft spitsboogramen in neo-gotische stijl. De neo-gotische stijl, ontstaan in Engeland in het midden van de 17e eeuw, kwam in Nederland vooral in de 19e eeuw tot ontwikkeling. Zie de bouwwerken uit de 19e eeuw van P.J.H. Cuypers (1827-1921), waaronder het Rijksmuseum en het Amsterdamse Centraal Station. Ook een goed voorbeeld is de nog bestaande Gotische Zaal nabij het Paleis Noordeinde in Den Haag. De kleur van de vuurtoren is roodbruin waarbij opgemerkt dient te worden dat tijdens de Tweede Wereldoorlog (1940-1945), de toren in camouflagekleuren was geschilderd.

Aanvankelijk was de brandstof petroleum. In 1903 kreeg de toren een nieuwe uit Frankrijk geïmporteerde installatie met een draaiend optiek van de 1e grootte. In 1912 werd de Argandse lamp vervangen door een verbeterde Pharolinelamp, terwijl in 1924 het licht werd geëlektrificeerd.

Toen de elektrificatie tot stand kwam, was sedert 1917 de ontwikkeling afgesloten van onderzoek naar een gloeilamp met meer vermogen en een die bovendien speciaal was ontwikkeld voor het lenzenstelsel. De nieuw ontwikkelde lamp kreeg de naam Brandarislamp, naar de vuurtoren op Terschelling waar deze lamp het eerst werd geïnstalleerd. Het was een 80 Volt, 50 Ampère lamp. De voordelen van deze lamp waren onder meer een langere schittering en een breder uitgezonden lichtspectrum.

Het huidige lenzenstelsel van 'Lange Jaap' (2001)

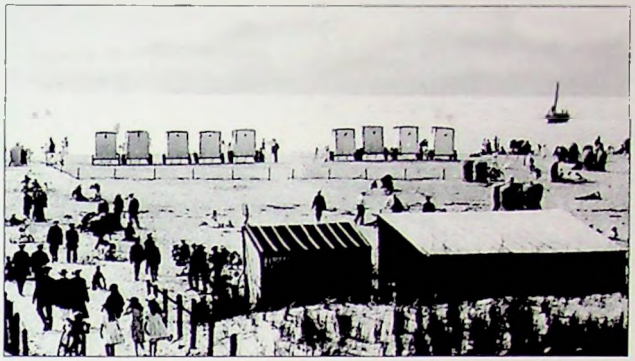

Het strand voor het Badpaviljoen en de Vuurtoren omstreeks 1925

Permanente bewaking van het licht was nu niet meer nodig, hetgeen bij de voorganger, de koolspitslamp wel het geval was. De Brandarislamp werd na 1947 opgevolgd door de verbeterde Brandarislamp of Xenonlamp. De jongste ontwikkeling is de 2000 Watt superhogedruk kwikjodide gasontladingslamp. Deze schakelt via een lichtsensor of een tijdklok automatisch het licht aan of uit.

Het om de lamp draaiende optiek bewerkt dat 4 schitteringen (stralenbundels) in 20 seconden plaatsvinden. De vuurtoren heeft daarvoor het codeschema FL(4)W 20s. Nederland kent overigens ook vuurtorens met een stilstaande lens, het zogenaamde sectorlicht. De lamp gaat daarbij aan en uit.

Voor de lenzenstelsels is een schaal naar grootte van de brandpuntafstand ontworpen. Die afstand is de afstand van het midden van de lens tot het midden van de lichtbron. Het licht van de vuurtoren van Huisduinen is steeds van de 1e grootte geweest. De schaal is als volgt:

Grootte	Brandpuntafstand
1e	92 cm
2e	70 cm
3e	50 cm
4e	30 cm

Omstreeks het einde van de 19e eeuw begint zich het strandleven van Huisduinen te ontwikkelen. De vroege ansichtkaarten die zijn uitgegeven en de vuurtoren 'Lange Jaap' zijn er getuige van. Vele al dan niet via badkoetsjes badende Nieuwediepers -echte toeristen zullen er toen nog wel niet veel zijn geweest- zien de vuurtoren van zeer dichtbij. Het strand strekt zich namelijk in noordelijke richting uit tot voorbij de vuurtoren. Bovendien heeft Huisduinen vanaf 1896 over de Zeedijk een stoomtramdienst met

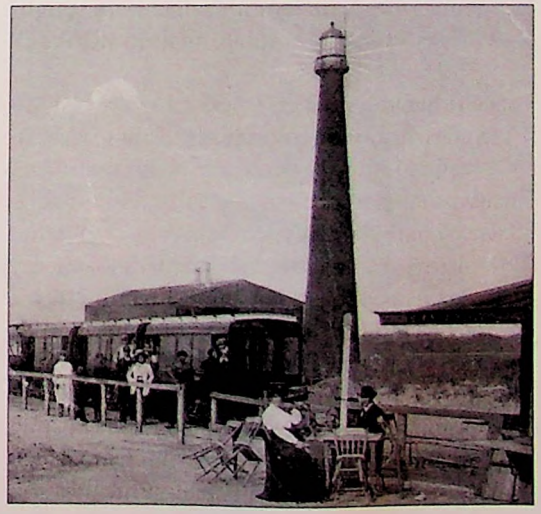

Eindpunt Huisduinen van de tramdienst Den Helder-Huisduinen. Blijkbaar met een gezellig zitje. Foto circa 1925

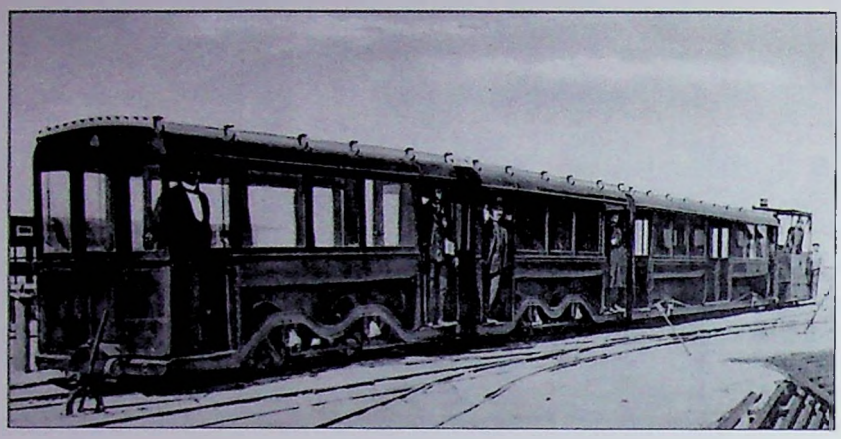

De tram in volle glorie. Foto omstreeks 1920

De eerste autobusdienst Den Helder-Huisduinen, geëxploiteerd door Hendrik Heeman. Getoond wordt de familie Heeman-Walboom-Bijl. De meest rechtse persoon is de exploitant Hendrik Heeman, daarnaast Willemtje Walboom. De lange persoon links is de lichtwachter Martinus Walboom. Het meisje is Cornelia Walboom, de jongen, haar broer (ir.) Frans Walboom. Naast deze zijn vader de aannemer Hermanus Walboom. Foto circa 1929

Den Helder gekregen. Het 'station', bestaande uit twee loodsen, had een aangebouwde 'trambar'. Dit eindstation bevindt zich dan tussen de vuurtoren en het toenmalige, in 1890 gebouwde, houten Badpaviljoen. De tram heeft, met een onderbreking van 1906 tot 1910, tot 1917 die verbinding verzorgd. 's Zomers was er tevens een heuse autobusdienst met Den Helder, geëxploiteerd door de brandstoffenhandelaar Hendrik Heeman (1877-1965), die getrouwd was met Willemtje Walboom (1887-1986).

De Nieuwedieper C.J. Schellinger schreef in 1981 in zijn boek 'O, die ouwe Helder', over zijn in Den Helder doorgebrachte jeugd onder meer het volgende:

'... Dan was daar het strand. Dat begon al heel dicht bij huis. Zo om de hoek van de ringmuur [inmiddels gesloopt;schr.], bij het Molensteenhoofd, rees het strand uit zee op, eerst nog wel heel smal, maar bij eb al aardig begaanbaar en voor de vuurtoren al heel breed. Een heerlijk vrij, hagelwit, groot strand, zelfs op zomerse zondagen een werkelijk 'stil'strand, want de mensen die in die tijden op die dagen naar het strand gingen, streken voor het badhuis, zoals in Den Helder het Badpaviljoen werd genoemd, neer en bleven daar de rest van

de dag, genietend van iets wat rust betekende tussen dagen waarin lang en hard gewerkt werd.

Tussen Kaap Hoofd en het badhuis stonden nog twee gebouwen. Daar was een witte houten villa die na een paar jaren, ik meen zo in de buurt van 1917, afbrandde en dan was er nog zoiets wat ik met een weidse naam als tramstationsrestauratie zou willen aanduiden. Want we hadden een tram, een heuse stoomtram, die heen en weer scharrelde over de dijk, zo ongeveer vanaf de hoek Weststraat-Hoofdgracht tot een eindje voorbij de ringmuur waar hij de dijk verliet en moeizaam en steunend het licht hellende pad naar het eindstation zo in de buurt van de vuurtoren beklom...'.

Schrijver, geboren in 1928, herinnert zich nog heel vaag het strand bij de vuurtoren. Het hoogtepunt van het strandleven daar zal geweest zijn in de jaren rondom 1925-1930.

Laten wij eens opslaan wat een brochure 'Helder en Zeebad Huisduinen' uit circa 1928 er onder meer over zegt. Ik citeer:

'...We willen 't er nu eens van nemen, om een rustig uurtje aan het strand te verblijven. Wij wandelen daarheen langs den zeedijk. Let eens op dien dijk zelf, een kunststuk. Van dien dijk hangt het wel en wee van geheel Noordholland af. Stel U voor, dat in den stand van het zeewater soms een verschil van 4 à 5 meter is. De aanblik vanaf den dijk over het land en zee biedt ons een prachtig gezicht. Tegenover ons zien we het eiland Texel met zijn verschillende torens en gebouwen, terwijl we daarnaast ontwaren zee, niets dan zee, zoover het oog reikt. Toch biedt die zee een andere aanblik dan elders. Zoo hier en daar zien we iets alsof daar midden in zee nog land ligt. Inderdaad, bij laag water, kunnen we de gronden zien, op eenige plaatsen steken

Detail van de topografische kaart uit 1907. "Lange Jaap" wordt daarin betiteld als "IJz. Lichttoren". Zie ook de nog aanwezige oude vuurboet.

Strandleven omstreeks 1908. Het was blijkbaar een frisse dag. Links van het Badpaviljoen het "station"van de tram Den Helder-Huisduinen.

Het houten Badpaviljoen omstreeks 1910

zelfs een paar masten uit. Dit zijn overblijfsels van gestrande schepen. Die zee daartegenover Huisduinen ligt vol zandbanken en ondiepten. Daartussen loopen de zeegaten, als 't ware straten, waarlangs de schepen de haven 'het Nieuwediep' kunnen bereiken.

Al wandelende langs den nieuwen breeden weg zijn we de vuurtoren genaderd. Als ge lust hebt - en het vooruit is aangevraagd - kunt ge den 65 meter hoogen toren beklimmen. Bovenin bevindt zich een electrisch draailicht van 5 millioen kaarsen. De stralen van het licht zijn tot op 50 K.M. afstand waarneembaar. Dat men vanaf den toren een schitterend uitzicht geniet, behoeft geen nader betoog. We wagen ons heden niet aan de torenbeklimming, doch gaan liever het strand op. Terstond valt 't op: wat is het strand hier ruim en breed! 't Lijkt wel of het zand hier witter is dan elders. Wij zetten ons in het zand of in een badstoel neer. Hier ruikt, hier proeft men de zee. Voor hen, die van stilte en rust houden, zijn hier rustige hoekjes in overvloed te vinden. Wij blijven nu eens een poosje te midden van het strandleven. Eenerzijds is het druk bij de badkoetsen, 't is een genot om in het heerlijke zeewater te plassen en rond te springen, of wel onder veilig toezicht te zwemmen. Alleen al het zien van de in hun verschillende badcostuums in het zilte nat rondspringende dames en heeren maakt jaloersch en noodt ons mee te doen aan dat genot...'

en

'...Vlak beneden ons zien we het gekrioel van het strandleven, doch ook op zee is steeds wat anders

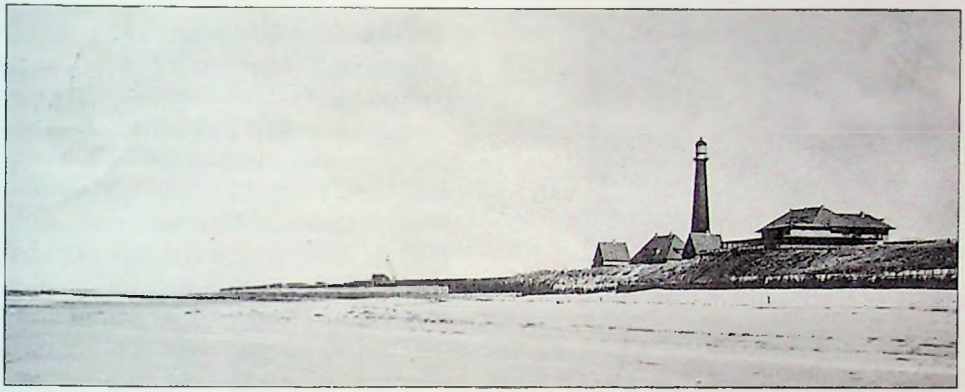

Zo leeg kon het strand ook zijn. Het is omstreeks 1929. Het nieuwe Badhotel is gereed gekomen.

te zien. Nu eens trekt het een of andere oorlogsschip, kruiser, torpedoboot of onderzeeër onze aandacht, dan weer wordt het oog geboeid door verschillende blanke zeilen van visschersvaartuigen. In tegenstelling tot andere badplaatsen, waar slechts heel in de verte een schip zichtbaar is, varen hier de schepen op 500 tot 1000 M. uit de kust, vlak voor ons heen.

Willen we nu ook nog van het dorp Huisduinen nog eens wat zien, dan wandelen we wat rond: allereerst trekken de aardige woningen naast het badpaviljoen onze aandacht. Dit zijn de huizen van de N.V. 'Zeebad Huisduinen', die geheel gemeubileerd worden verhuurd. Voor hen, die eventueel hiervan meer willen weten, vermelden wij het adres: Koningstraat 29/31, Tel. No. 50, Helder'.

Helderse burgers een dagje naar het strand voor de Vuurtoren. Het is 1923. De heer en mevrouw Weitering + dochter Greta en Käthe Helwig, Duits kindermeisje. De laatste werd de moeder van de schrijver. De heer Weitering was later exploitant van Hotel Bellevue.

Omstreeks 1933-1934 was het gedaan met het Huisduinerstrand vanaf de Vuurtoren tot in zuidwestelijke richting voorbij Fort Kijkduin. Deskundigen wijzen de bouw van de Afsluitdijk in 1932 als de grote schuldige aan. Ten gevolge van die bouw in de toenmalige Zuiderzee verplaatste de stroom zich in het Marsdiep, kwam tot meer onder de Zeedijk en kalfde daardoor het strand af. Badgasten in het hotel en in de nabij gelegen hotelvilla's lieten het afweten. De Nieuwediepers zochten het voortaan verderop, voorbij Fort Kijkduin, ter hoogte van Paal

Anthony van Kampen, 1911-1991. Journalist/auteur

Toen het strand voor "Lange Jaap" in het begin van de jaren dertig van de 20e eeuw was verdwenen, zochten de badgasten het meer zuidelijker voorbij Fort Kijkduin. Foto circa 1935

1 en meer nog bij de strandopgang Duinoord (Paal 3). Ook het in 1929 geopende, naast het Badpaviljoen nieuw gebouwde Badhotel, kon het tij niet keren. De glorie van Huisduinen als badplaats was voorbij en zou niet meer op de schaal zoals die eens was, terugkeren. Waar toen het strand tussen de Vuurtoren en het Badhotel was, ligt nu de op Deltahoogte gebrachte kapitale Helderse zeewering. Toch zwemmen ter plekke nog enkele tientallen (stoere) mannen- en vrouwen-Nieuwediepers. Zij zijn leden van een zwemclub die daar van de vroege zomer tot in de vroege herfst een primitieve omkleedcabine hebben staan en zich over het bituum en de keien van de dijk heen, te water begeven. Voor een meestal zeer frisse duik!

In 1946, het jaar na beëindiging van de Tweede Wereldoorlog, kwam uit van de hand van Anthony van Kampen, oud-verslaggever van de Helderse Courant, het boek 'De burgers van Den Helder'. De geschiedenis der stad tijdens de Duitsche bezetting mei 1940/mei 1945'. Tot nu toe het standaardwerk over het wel en wee van de oorlogsgeneraties waartoe velen van onze grootouders, ouders en wij, toen jeugdigen, behoorden respectievelijk behoren. Van Kampen laat daarin de dichter-essayist Christiaan Terpstra, oud-Nieuwedieper, als notaris J.C.M Kruisinga werkzaam en woonachtig in Vriezenveen, voor het eerst na de oorlog Den Helder bezoeken en zijn indrukken weergeven. Ik citeer daaruit:

'...De bunkers zijn indrukwekkend, maar de dijk ligt vol gaten: het is niet een ieder gegeven [doelend op de Duitsers; schr.] om in waterbouwkunde te liefhebberen. Een eind verder liggen zelfs twee enorme kazemat ten midden op het droge strand - die zijn daar op een goeden dag in het losse duinzand naar beneden gekieperd. Krabben? Die zijn er nog, en zoo ook de mosselen en alikruiken. Dat is een biscuitkist en dat is een paravane (attribuut voor de mijnenbestrijding op zee; schr.). Die andere dingen zijn wulkeneieren, winterwortels, suikerbieten en koolstronken. We gaan verder. Ja waarachtig, er staan groene slingers op Lange Jaap zijn bloote lichaam geschilderd. Ach wie nett! We beklimmen den weggecamoufleerden toren en bekijken de Haaks [zandbank; schr.] schuin van boven. Ze ligt als een kanten kleedje over de groene golven. De Onrust [deel van de zandbank; schr.] is weg, maar dat is gewoon een speling van de natuur en geen smakeloos grapje van onzen voormaligen bezetter. Ze is weggewaaid. En het strand bij Huisduinen is weggespoeld. Ook dat nog. Drie monteurs zijn druk bezig om de nieuwe lamp van den vuurtoren in de fitting te schroeven: ze gebruikt niet meer stroom dan een broodroostertje. Vanavond zal ze voor het eerst weer draaien boven een ledige zee en een versplinterde stad.

De toren moet weer donkerbruin worden: een schilder hangt op een plankje aan een touw buiten de bovenste omgang, 65 m boven het gele klinkerstraatje. Zijn cigaret is uitgegaan, en hij kan hem niet meer aankrijgen. De wind huilt en dreunt om den stalen toren. Achter Kijkduin vliegen de roestbruine bloemkoolkoppen van ontploffende landmijnen de bleekblauwe lucht in, maar van de explosies is niets te hooren [landmijnen opgeruimd door krijgsgevangen Duitse militairen; schr.]. De toren bromt als een violoncel...'.

J.C.M. Kruisinga, 1895-1971. Notaris/essayist

Schrijver beklom de vuurtoren begin 1946 voor het eerst. In een zijportaal van de bovenste verdieping aanschouwde hij toen in een kist de glinsterende resten van wat eens de kristallen lichtinstallatie was geweest. Na de capitulatie van Nederland in mei 1940 is blijkbaar op gezag van de Koninklijke Marine de lichtinstallatie vernield. Direct na het beëindigen van de oorlogshandelingen in 1945, werd door de Kustverlichting een hulplicht aangebracht. Een nieuwe installatie werd in 1949 in gebruik genomen. Deze installatie bestaat uit 2 x 4 panelen van de eerste grootte (brandpunt-afstand 92 cm), met een lichtsterkte bij draaiend optiek van in ieder geval 5.200.000 candela (kaars). Vermoedelijk, omdat de lichtsterkte niet juist gemeten kon worden, is het licht in feite sterker. Het zal dicht bij 7.000.000 candela komen. Het is het sterkste verkenningslicht aan de Nederlandse kust.
De vuurtoren 'Lange Jaap' heeft een lichthoogte van 57 meter. In onze jeugd waren wij er altijd heel trots op aan niet-

Nieuwediepers te vertellen dat 'Lange Jaap' de hoogste vuurtoren van Nederland is. Na 1974 gaat dat echter niet meer op, want het licht van de Maasvlakte heeft een lichthoogte van 67 meter. Maar ja, gezien de paalvorm van die toren, is dat eigenlijk geen echte vuurtoren!

De 1.088 gietijzeren platen waaruit de 16-kantige schacht van 'Lange Jaap' is opgebouwd, zijn met 21.446 bouten en moeren aan elkaar verbonden. De naden werden waterdicht gevoegd met ijzercement, een mengsel van kalkmortel en ijzervijlsel. Er werd 6.000 kg door Penn & Bauduin voor gebruikt. Toch heeft de toren via de naden nog wel eens lekkage ondervonden. De toren die op 249 palen staat, heeft 17 verdiepingen. Schrijver heeft er overigens geen bevestiging van kunnen krijgen dat bij het leggen van de fundatie een grote hoeveelheid koeienhuiden zou zijn gebruikt.

De vloeren van de verdiepingen zijn ook van gietijzer. Houten vloeren vond men te brandgevaarlijk. Zij zijn aan de bovenzijde voorzien van groeven. Dit met het oog op de begaanbaarheid. De onderzijden hebben versterkingsribben. Het totaal aantal treden van de verdiepingstrappen bedraagt 284. Het is een hele klim want een lift ontbreekt. Wel is midden in de toren over vrijwel de gehele hoogte een ronde ijzeren kuip, die dient voor het ophijsen van materialen.

Nog enige kengetallen:

De platen van de schacht wegen in totaal 352.500 kg; die van de kuip (de binnenring) 66.700 kg; die van de vloeren 73.500 kg; de wenteltrap alleen al weegt 11.100 kg; met de hele levering inclusief diverse accessoires was 506.100 kg gietijzer gemoeid; het aantal geboorde gaten voor bevestiging van bouten/moeren bedroeg circa 43.000; ter zake

Toegang tot en fundament van lichttoren "Lange Jaap"

van de levering en montage (exclusief fundatie en lantaarn) bracht Penn & Bauduin een bedrag van *f* 71.200 in rekening. De firma had tevens de verplichting een koperen model van de vuurtoren te leveren voor *f* 300. Die is thans in het bezit is van het Rijksmuseum te Amsterdam.

Detail van het neo-gotische bovenlicht van de toegangsdeur

Mijn eerste beklimming maakte ik, zoals reeds gesteld, begin 1946. De vader van mijn Mulo-klasgenoot Wim de Zeeuw - thans gepensioneerd douaneambtenaar te Zevenaar - was vuurtorenwachter, officieel heette dat licht- en kustwachter. Toentertijd woonden de vuurtorenwachters en hun gezinnen in kleine huisjes, gesitueerd onderaan de Zeedijk, op een afstand van circa 100 meter van de toren. Omstreeks 1970 zijn die huisjes in het kader van de Deltaverhoging en verbreding van de Zeedijk verdwenen.

Overigens waren reeds een aantal jaren ervoor nieuwe lichtwachterswoningen in gebruik genomen, gesitueerd in het dorp Huisduinen aan de Badhuisstraat (nummers 52 tot en met 58). Wim nam mij op een mooie middag mee de toren in. Helaas is het enkele maanden erna met zijn vader slecht afgelopen. Tijdens het schoonmaken van het licht is hij uitgegleden en via het trapgat een verdieping lager op de gietijzeren vloer terecht gekomen. Hij is door die val blijvend invalide geworden.

Begin 1947 volgde mijn tweede beklimming. Als een van de padvindersleiders van groep IV 'De Jutters-Willemsoord', volgde ik met een aantal mede-padvinders waaronder Wim Kalkman en Simon Kuiper, een cursus voor het padvindersinsigne 'kustwachter'. Die cursus werd belangeloos in de 'Oude School' van Huisduinen gegeven door de toenmalige opzichter van 's Rijkskustverlichting tevens hoofd van de Kustwacht, de heer De Jong. Deze woonde destijds in een thans nog bestaande, toen dienstwoning, nabij het Huisduiner kerkje. Van deze beklimming in het kader van bedoelde cursus kan ik mij nog herinneren het vermoeiende nemen van de 17 verdiepingen met de totaal 284 trap(pen)treden, het onvergetelijke vergezicht en het feit dat Simon Kuiper zich

Gedenkplaten aangebracht voor de koning, de minister, de installateur, de ontwerper en de fabrikant

Lucas Walboom. 1858-1920. Vuurtorenwachter

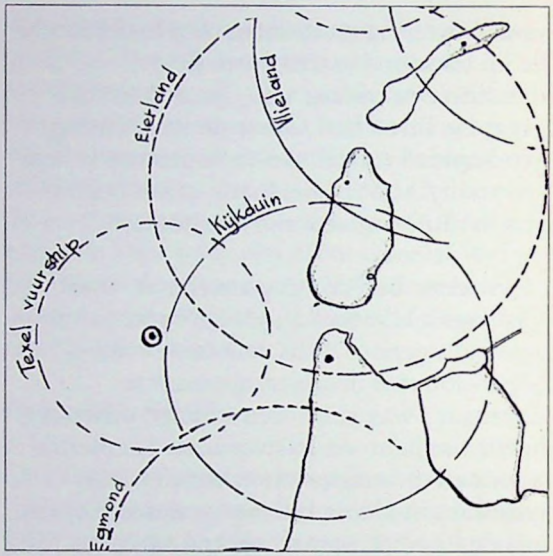

Overlappende lichtreikwijdtes van de vuurtorens met die van Kijkduin als centrum Tekening W. Kalkman 1953

wegens hoogtevrees niet buiten op de torentrans waagde. Later als hoofdmachinist bij de Rotterdamse Lloyd en als adjunct-directeur van de HTS voor Scheepwerktuigkundigen in Amsterdam, zal hij gelukkig weinig behoefte hebben gehad aan hogere sferen.

Bedoelde cursus werd met veel enthousiasme door de heer De Jong gegeven. Wij maakten ijverig aantekeningen. Helaas zijn die van mij door vele verhuizingen verloren gegaan. Gelukkig is Wim Kalkman zorgvuldiger met zijn spullen omgegaan en heb ik inzage gekregen in zijn aantekeningen, en meer nog, voortreffelijke tekeningen. Vooral de laatste - gezien de tijdsafstand tot 1946/1947 nu iets gedateerd - vormen mooi illustratiemateriaal, geheel passend in dit boekwerkje. Met toestemming van Wim leek het mij een goede gedachte een aantal van die tekeningen op te nemen.

Een broer van mijn grootvader (kolenfactor wonende Spoorgracht 21) Gerrit Jan Walboom (1857-1931), namelijk Lucas Walboom, werd ingaande 1 juli 1886, hij was toen 28 jaar, aangesteld als lichtwachter. Dit op een salaris van *f* 400,- per jaar.
Later in 1896 zou dit salaris worden opgetrokken naar *f* 590,- per jaar. Lucas woonde met zijn gezin in een van de kleine huisjes nabij de vuurtoren. Blijkbaar is zijn ongetrouwde zoon Martinus (1886-

W. Kalkman in 1946, auteur

1938), die oorspronkelijk kok op de loodsschoener was, hem later opgevolgd, want deze staat in een adresboek van Den Helder uit 1920 als zodanig vermeld. Overigens is de enige persoon in Den Helder die nog de naam Walboom draagt - omstreeks 1900 waren er nog 26 en in 1945 nog 18 personen in Den Helder met die familienaam - een kleindochter van genoemde Lucas Walboom, namelijk Cornelia Walboom, thans 81 jaren oud en gepensioneerd lerares.

Cornelia vertelde mij (2001) dat de woningen die eigendom waren van het Loodswezen, voor die tijd - de eerste blokjes werden gelijktijdig met de vuurtoren gebouwd - toch ruim en groot waren. Omstreeks 1978 verkeerden de huisjes in verband met de komende afbraak reeds in een minder florissante toestand. Via een hosje (windhok; hossie = uit-/aanbouw bij de (achter)deur in het Westfries) kwam men, aldus Cornelia, in een grote woonkeuken; vervolgens in de woonkamer met twee grote ramen, die uitzicht gaven op de vuurtoren en de Huisduiner (Helderse) polder. Naast de keuken was een flinke slaapkamer met raam. Boven een zolder die over beide woningen van het blokje liep en per woning was afgescheiden door een latwerk. Toentertijd werden de huizen door de zorg van het Loodswezen goed onderhouden.

Aan de uiterlijke vorm van de 'Lange Jaap' is in de loop van zijn bijna 125-jarig bestaan weinig veranderd, zij het dat deze de laatste 40 jaar aan de bovenzijde een aantal uitsteeksels heeft die toch wel enigszins afbreuk doen aan de mooie vorm. Zo was er in de jaren zestig het probleem in Den Helder dat de Hilversumse tv-zenders - ik

In het linker deel van dit huisje woonde Lucas Walboom, behorende tot de eerste generatie van vuurtorenwachters van de nieuwe toren, met zijn gezin. De foto is genomen vlak voor de afbraak van de huisjes omstreeks 1978.

meen dat er toen nog maar twee waren - in Den Helder niet of niet goed waren te ontvangen. Er werd om verbetering van die situatie te verkrijgen, zelfs actie gevoerd. Een aantal jaren heeft men toen door middel van een bovenaan en in de vuurtoren aangebrachte signaalversterker dat euvel verholpen. Toen later in de Wieringermeer een steunzender in gebruik werd genomen, kon dit hulpsysteem weer worden verwijderd. Na 1979 werden alle vuurtorens voorzien van een radar ten behoeve van de scheepvaart. Huisduinen was een van de eerste vuurtorens die daarmee werd uitgerust. Vandaar de uitsteeksels die thans bovenaan en op het topje van de toren zijn te zien.

De witte huisjes met woningen voor de vuurtorenwachters eb hun gezinnen werden in 1877 gebouwd. het blokje direct naast de toren in 1887. Vergelijk met behulp van de foto's hoe kaal het rondom de toren is na de sloop en de verhoging van de kapitale Helderse Zeedijk.

Foto circa 1955

Foto 2001

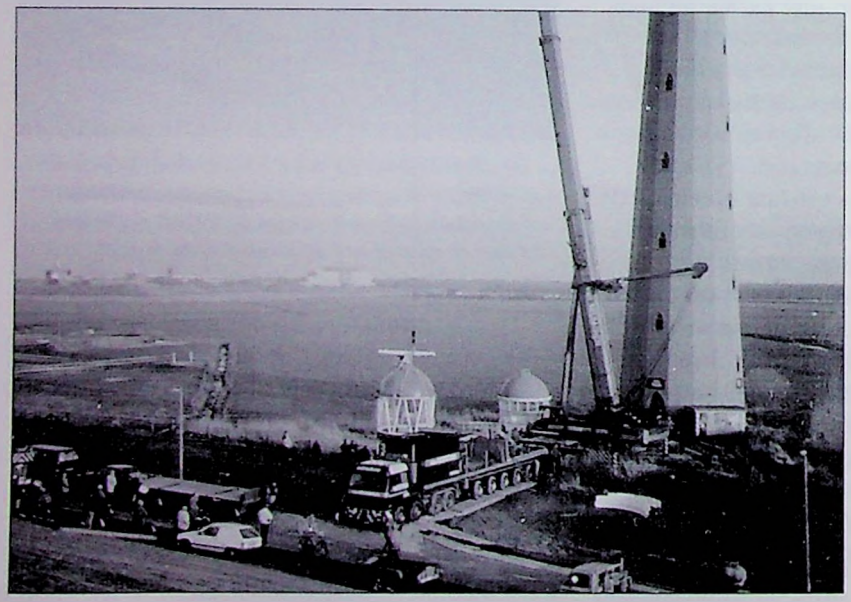

Het "verkappen" van de vuurtoren in 1992 door Van Seumeren BV. Op de grond staan beide lichthuizen. Links het nieuwe, rechts het oude. Zie de schuine stijlen van het nieuwe lichthuis. Op de achtergrond vaag zichtbaar Fort Erfprins (links) en het Gemini Ziekenhuis (rechts).
Foto W. Kalkman

Een andere kleine wijziging van het uiterlijk betreft de vervanging van de topopbouw, de kap van 'Lange Jaap'. Dat laatste vond in 1992 plaats. De toen bijna 115 jaar oude toren heeft vanzelfsprekend veel te verduren gehad. Vooral zon, veelal zure regen en zeewind lieten hun sporen achter. Het meest kwetsbare deel van de toren is uiteraard het bovenste stuk, rondom het zogenaamde glazen lichthuis. Voor het overige is de toren samengesteld uit gietijzeren platen en mits van tijd tot tijd grondig geschilderd, zijn die bijna onver-

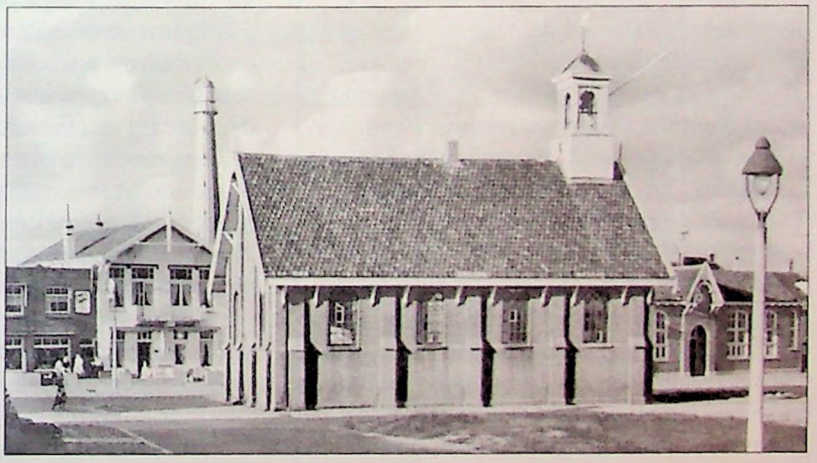

Het uit 1896 stammende Nederlands Hervormde kerkje van Huisduinen, thans onder meer in gebruik voor huwelijksplechtigheden. Rechts van de ingang is een gedenkplaat aangebracht memorerende de Zeeslag bij Kijkduin in 1673. Op de foto linksonder voor "Lange Jaap", de "Oude School". De foto's zijn te dateren respectievelijk 1984 en circa 1955.

slijtbaar. De verwijdering van het bovenste deel en plaatsing.van het door Harsveld Apparaten uit Velsen-Noord nieuwgebouwde lichthuis was een spectaculaire operatie.
De koepel is 6,5 meter hoog, heeft een diameter van 4,5 meter en weegt maar liefst 10 ton. De nieuwe koepel heeft sterke gelijkenis met de oude, zij het dat de oude rechte metalen raamstijlen had, terwijl het nieuwe lichthuis, en dat is heel goed zichtbaar vanaf de grond, schuin lopende stijlen heeft. Deze laatste constructie zou de sterkte bevorderen, terwijl de lichtstralen nu ook niet meer worden onderbroken door rechtop staande stijlen. Er zijn maar weinige bedrijven in Nederland die een dergelijke operatie kunnen verrichten. Een kraan die boven de 57 meter hoge vuurtoren kan tillen! De grote specialist op dat terrein in Nederland is Van Seumeren B.V. uit De Meern (Utrecht), die

onder meer de koepel plaatste op de verkeerstoren van Schiphol en ook de museumboot 'Tonijn' uit het water van het Natte Dok van de Oude Rijkswerf lichtte en naar zijn plaats naast het Marinemuseum vervoerde. Voorts is de onderneming, thans onder de naam Mammoet, bekend als hoofdaannemer bij het lichten van de Russische onderzeeboot 'Koersk' in 2001. Een eis die het Ministerie van Verkeer en Waterstaat stelde, was dat het onttakelen van het oude en het plaatsen van het nieuwe lichthuis dezelfde dag zou geschieden. Het licht moest 's avonds weer branden. En het lukte. Goed vakmanschap!

De Milieudiensten en de Arbeidsinspectie schroeven de laatste decennia hun eisen steeds meer op: hoe moet worden gewerkt, waarmee moet worden gewerkt en wanneer mag worden gewerkt. Dat ondervond ook de beheerder van de vuurtorens, het toenmalige Directoraat Scheepvaart en Maritieme Zaken. In oktober 1993 was de 'Lange Jaap' weer aan een verfbeurt toe. Schrijver heeft zich overigens wel eens laten vertellen dat er dan zo'n 750 kg verf nodig is. Nu moest een steiger rondom de gehele vuurtoren worden gebouwd. Dat geschiedde door de firma Mobuko uit Vlaardingen. Tijdens de bouw kreeg men te maken met een van de beruchte Helderse oktoberstormen. Dat de toren bij zware storm enigszins meezwenkt is een overigens nooit bewezen stelling.

Citaat van de bekende dichter-auteur François HaverSchmidt alias Piet Paaltjens , destijds enige jaren dominee in Den Helder:

'Wie nooit aan zee gewoond heeft,
weet eigenlijk niet
wat of waaien is'

Gelukkig hield het steigerwerk het bij windstoten die 10 tot 11 van de Beaufortschaal benaderden. Wel scheurden de zeilen die op de rondom de steiger gesponnen groene netten waren aangebracht. Die zeilen dienden om de schilders enige beschutting te bieden. Een complicerende factor was dat later verfdeeltjes zich bleken te hebben verspreid over het onderliggende weiland. Op gezag van de Milieudienst moest het werk toen tijdelijk worden stilgelegd en moest de verf worden onderzocht op eventuele milieu-onvriendelijkheid.
Evenals zijn voorganger de stenen vuurtoren uit 1822, zag 'Lange Jaap' vanuit zijn hoge standpunt in de laatste decennia van de 19e en in de hele 20e eeuw, veel de revue passeren. Uiteraard waren er weer de mensenredders die bij storm en ontij naar de Haaksgronden voeren om schipbreukelingen te redden. Aanvankelijk nog met de roeireddingboot, later met de motorreddingboot 'Dorus Rijkers' en diens opvolgers. De namen van de schippers Dorus Rijkers, koning van de Blauwe Zeeridders, enkele generaties Bot en van een groot aantal anderen, meestal vletterlieden/vissers in het dagelijkse leven, zijn hiermee onverbrekelijk verbonden.
Voorts trokken de haringtrekkers voorbij die hun zware arbeid langs het strand verrichtten en niet te vergeten al die andere vissers die met hun vissersschepen in het Marsdiep en de Noordzee visten en nog steeds vissen. Niet zelden werden zij overvallen door plotseling verslechterde weersomstandigheden, zo bijvoorbeeld op 27 maart 1896. Van der Burg schrijft in zijn boek 'Tussen Haaks en Nieuwediep', na te hebben bericht dat op die dag vissersschepen dwars voor de vuurtoren van Huisduinen hun netten hadden uitgegooid, onder meer het volgende:

'...Totaal onverwachts brak er een hevige storm los. Door zware windstoten kwamen de vissersschepen, waarvan de meeste hun vistuig hadden uitstaan, in grote moeilijkheden. Een aantal van hen slaagde erin om met gescheurde zeilen, gebroken tuig en andere schade de haven van Den Helder binnen te lopen. Andere schepen waren niet zo fortuinlijk. Vier sloegen voor de ogen van de bezoekers van het Strandpaviljoen in Huisduinen om en verdwenen in de golven'.

Het betroffen de vissersschepen TX 108, TX 122, TX 128 en de EH 17. In totaal 13 personen verloren daarbij het leven Een ramp van de eerste orde! Door geavanceerde apparatuur en wettelijke voorschriften is nadien de veiligheid op zee voor de vissers aanzienlijk verbeterd. Toch blijven de zee en de weersomstandigheden nog steeds een risicofactor van belang voor de visserij. De vissers die de visafslag van Den Helder tot een van de grootste van Nederland hebben gemaakt, hebben echter niet versaagd. Met hun kolossale trawlers met groot motorvermogen - wat waren de schepen uit de 19e en uit de 20e eeuw tot omstreeks 1946 toch nietig - varen zij nog steeds met 'Lange Jaap' in zicht, wekelijks naar de vaak relatief verre visgronden in de Noordzee. Onder de 'rook' van de vuurtoren waren er de zeer-nabijstrandingen, zoals het op de Zeedijk lopen in 1928 van het Griekse ss 'Eugenia'. En dan de kapitale schepen van de Koninklijke Marine, de kruisers, torpedobootjagers, mijnenvegers, onderzeeboten en andere oorlogsschepen die passeerden. Vele ervan zouden nooit meer in Nieuwediep terugkeren zoals Hr.Ms.-schepen 'De Ruyter' en 'Java', die met een groot deel van hun bemanning in de Slag in de Javazee in 1942 ten onder gingen of waarvan opvarenden op andere wijze om het leven kwamen.

Dorus Rijkers, 1847-1928. Schipper reddingboot

François HaverSchmidt, 1835-1894. Dominee/dichter ten tijde van zijn Helderse jaren

Schaal van Beaufort

Windkracht	Windtype	Snelheid km/uur
0	Stilte	0-1
1	Flauwte en stil	2-6
2	Flauwte en koelte	7-12
3	Lichte koelte	13-18
4	Matige koelte	19-26
5	Frisse bries	27-35
6	Stijve bries	36-44
7	Harde wind	45-54
8	Stormachtig	55-65
9	Storm	66-77
10	Zware storm	78-90
11	Zeer zware storm	91-104
12	Orkaan	>104

W. Kalkman 1953

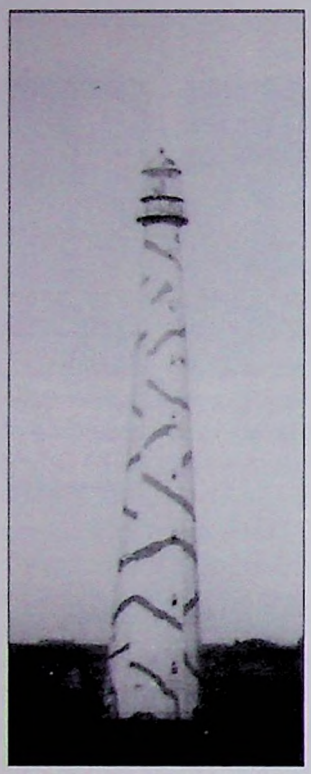

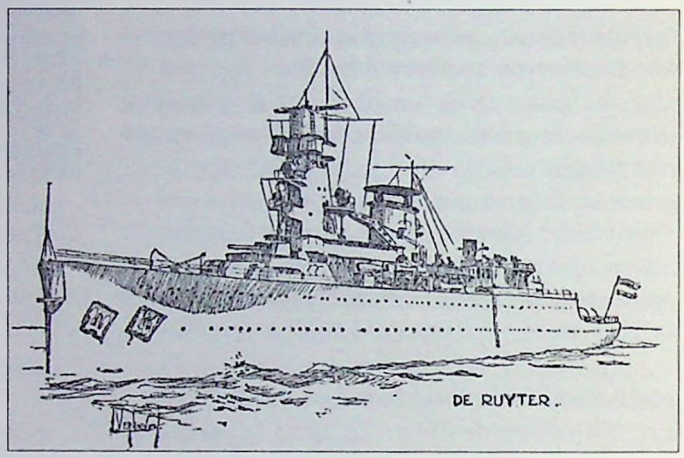

In de Oorlog 1940-1945 werd "Lange Jaap" met camouflagekleuren getooid.

Ook de oorlog 1940-1945 hier te lande, liet 'Lange Jaap' niet onberoerd. De Duitse aanvallers strooiden in de vroege ochtenduren van 10 mei 1940 kwistig vanuit vliegtuigen mijnen in het Marsdiep en de nabije Noordzee. Een groot aantal schepen van de Koninklijke Marine kon in die bange dagen 10-14 mei 1940 toch nog uitwijken naar Engeland en van daaruit de strijd voortzetten. Helaas ging voor de verziende 'ogen' van 'Lange Jaap' de kanonneerboot Hr.Ms. 'Johan Maurits van Nassau', die eerst succesvol Duitse cavalerie-eenheden door middel van ondersteunend kanonvuur had tegengehouden op de Afsluitdijk, nabij het Schulpengat verloren. Het schip werd door Duitse duikbommenwerpers tot zinken gebracht.

Door de Duitse bezetter gevangen in een 'Sperrgebiet' (binnen Den Helder dat op zich ook weer een 'Sperrgebiet' was) als onderdeel van de 'Atlantikwall', kreeg de vuurtoren camouflagekleuren en werden in de directe omgeving landmijnen gelegd (na de oorlog stond op de driesprong nabij de toren richting Huisduinen geruime tijd een bord met als opschrift dat daar nog een twintigtal niet geruimde mijnen konden liggen). Duitse konvooien met versperringsballons boven de schepen, glipten 's morgens langs de toren, om 's avonds na het invallen van de duisternis weer te vertrekken, af en toe overdag op de rede van Den Helder aangevallen door Engelse vliegtuigen.

Den Helder en Huisduinen beleefden in die oorlog 117 luchtaanvallen, onder meer resulterende in 179 dodelijke slachtoffers onder de burgerbevolking. Op de forten en de linie stond een ring van luchtdoelartillerie opgesteld, bij beschietingen van geallieerde vliegtuigen ondersteund door het geschut van de in de haven Nieuwediep liggende Duitse

'Schnellboote, Minenräumboote und Vorpostenboote'. Het lawaai dat al dit oorlogstuig produceerde was angstaanjagend. Vliegtuigen die werden getroffen kwamen niet zelden binnen het gezichtsbereik van 'Lange Jaap' in het Marsdiep of de Noordzee terecht.

Voor de 'ogen' van de vuurtoren speelde zich voorts nog een deel van de tragedie van Nederlands laatste slagveld af, namelijk de muiterij op het eiland Texel in april 1945 van de Georgische soldaten in Duitse dienst. Vanaf de forten op de Helderse wal vonden beschietingen van Texel plaats. Dit mede ter ondersteuning van de Duitse troepen, die waren geland op de zuidpunt - de Mokbaai - van Texel, om het Georgische verzet te breken. Zekerheid is daaromtrent niet, maar het zou uw schrijver niet verbazen als de Duitsers daarbij de bovenomloop van de vuurtoren als artillerie-observatiepost zouden hebben gebruikt.

Toen in 1876 het Noordzeekanaal werd geopend, is Den Helder economisch zwaar getroffen. Immers de verschepingen naar Nederlands Indië en ook andere import- en exportgoederen vonden niet meer hun weg via Den Helder, doch geschieden rechtstreeks naar en van Amsterdam. Daarmede hing uiteraard samen een verminderde vraag naar beloodsingen via Nieuwediep. Er zijn echter wel steeds loodsen in Den Helder gebleven. Een van de bekendste was de geboortige Nieuwedieper, H.A. Jaarsma. Vele malen moet hij de vuurtoren van Huisduinen zijn gepasseerd. Zijn bekend-

H.A. Jaarsma, 1881-1970. Zeeloods/zeeschilder

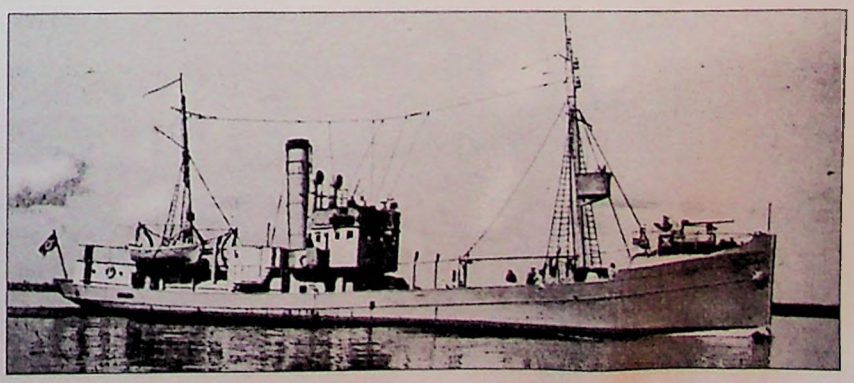

Een Duitse 'Vorpostenboot'. Vele ervan begeleidden in de Tweede Wereldoorlog Duitse konvooien naar en van het Marsdiep.

heid stoelde voor een groot deel op zijn zeeschilderschap. Vaak werd hem gevraagd bij jubilea van loods- of douanepersoneel voor de jubilaris een schilderij te leveren met daarop naar diens keuze een afbeelding van een schip. Befaamd en hardnekkig was de anekdote dat hij op zolder een rol zee had staan waar hij dan een stuk vanaf haalde om het gewenste schip erop te schilderen.

Na de oorlog kreeg de vuurtoren weer zijn oude rode kleur terug. In de jaren zeventig werd het stil om de toren. De vuurtorenwachterhuisjes aan de voet van de toren waren in het kader van de dijkverzwaring verdwenen. Eveneens was dat het geval met het nabijgelegen Badhotel annex -paviljoen, de villa's die er naast waren gesitueerd en enkele aan de voet van de zeedijk gelegen huizen. Het werd kaal daar in die hoek met die nu strak getrokken, sterk verhoogde en verbrede zeedijk. Enige compensatie kon worden gevonden in de vorm van een manege die vanuit de toren gezien, in de richting van Fort Erfprins was gebouwd.

Het tijdperk van de vuurtoren- of lichtwachters is in Nederland thans zo goed als voorbij. Er zijn nog maar een paar torens bemand, bijvoorbeeld de Brandaris op Terschelling. De bemanning ervan heeft vrijwel uitsluitend nog een, zij het zeer belangrijke kustwachtfunctie. De lichten functioneren automatisch en indien ze onverhoopt mochten weigeren of het tot een tijdelijke stroomstoring komt, zorgt een dieselgenerator voor de noodverlichting. Omstreeks 1988 nam de laatste lichtwachter afscheid van de Huisduinertoren. Hij hield zijn groentetuintje onder aan de toren echter nog wel even aan!
Met het verdwijnen van de vuurtorenwachters is ook een stuk romantiek verloren gegaan die toch aan die functie kleefde. Weliswaar minder dan het geval is bij eenzame vuurtorens op rotsachtige eilandjes aan bijvoorbeeld de Engelse en Schotse kust, maar toch nog sterk sprekend tot onze verbeelding. Zo sprak de zangeres Liesbeth List ons in de naoorlogse jaren, niet alleen aan omdat zij een gevierde zangeres is, maar,

Panorama van Huisduinen vanaf Fort Kijkduin. Ter linkerzijde het Beatrixhotel. Rechts op de achtergrond Fort Erfprins.

ook dat werd ons steeds weer voorgehouden, omdat zij - leve de romantiek - de (geadopteerde) dochter van de vuurtorenwachter van Vlieland was.

Wat gebleven is in die kale noordwesthoek van Huisduinen, is de pure vuurtoren, die nog steeds in -2003 wordt de toren 125 jaren oud- **met 4 schitteringen in 20 seconden** volgens het karakter (schema):

> 4 x 0,2 seconden **helder** met intervallen van
> 3 x 3,1 seconden, respectievelijk 1 x 9,9 seconden **duister**,

beschermend zijn machtige alles verlichtende stralenbundels over het dorp Huisduinen, Fort Kijkduin, Fort Erfprins en het grote Helderse Gemini Ziekenhuis uitspreidt en die verder aan de landzijde reiken tot in de buitenwijken van Den Helder. Een gelukkige omstandigheid is dat de toren sinds 1988 op de Rijksmonumentenlijst staat. Een heel lang leven zal de slanke gietijzeren reus daarmede wel gegarandeerd zijn.

* * *

De avond valt op een druilerige dag. Een echt Helders weertje. Het vuurtorenlicht is reeds aan. Bij het restaurant "Nogal Wiedus" (links) zijn de lichten ook aan. De foto is genomen vanaf het Admiraal VerHuellplein bij Fort Kijkduin.

Badhotel en badpiviljoen voor de afbraak in de jaren zeventig van de 20e eeuw.

Nawoord

De laatste decennia zijn verzamelaars zich in toenemende mate gaan toeleggen op vuurtorenmemorabilia. Liefhebbers van vuurtorens hebben zich verenigd in de Nederlandse Vuurtoren Vereniging. Deze vereniging geeft onder meer het periodiek 'De Vuurboet' uit. In Duitsland is in 1992 zelfs een driedelige encyclopedie verschenen over alle vuurtorens die onze wereld kent. Belangstelling dus in overvloed voor vuurtorens. Ook vinden kunstenaars hun inspiratie in het al dan niet op abstracte wijze weergeven van vuurtorens en hun omgeving. Een van die kunstenaars is Frans Room uit Krommenie, die vrijwel alle Nederlandse vuurtorens op realistische wijze in zeefdrukken heeft weergegeven. In 1999 werd in het Nationaal Reddingmuseum Dorus Rijkers te Den Helder een expositie van vuurtorenschilders gehouden. Daaronder naast het werk van Frans Room, dat van Marie Anne Merk, Ron Beumer, Frans Schot en anderen.

Een goede kennis uit mijn Helderse jaren met een levendige belangstelling voor vuurtorens, bracht mij op de gedachte een en ander betreffende de Huisduiner vuurtoren op schrift te stellen. Een gelukkige bijkomstigheid is dat het in 2003 al 125 jaar geleden zal zijn dat 'Lange Jaap' voor het eerst zijn machtige kustlicht ontstak.

mr. Karl F. Walboom
Amstelveen, april 2003

Geraadpleegde literatuur en research

A.J. van der Aa. Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, Jacobus Noorduyn, Gorinchem; 1845

J.P. Ambriola, Het gezicht van Nederland/Den Helder, Gemeente Den Helder, Den Helder; 1991

J.A.C. Bartels & W. Kalkman, Texel Nederlands laatste slagveld/De muiterij van de Georgiërs april 1945, De Walburg Pers, Zutphen; 1980

K.J. van den Berg, Fort Kijkduin/Van nieuwbouw naar restauratie/Beknopte bouwgeschiedenis van een Napoleontisch vestingwerk in Den Helder, Stichting Stelling Den Helder, Den Helder; 1997

P.C. Bosman, Nederlandse Vuurtoren Gids, Bosman & Bosman Nautische Uitgevers, Sneek; 1998

Dr. Ph.M. Bosscher, De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog, deel 1, Uitgeverij T. Wever B.V.,Franeker; 1984

Drs. M.P. Bossenbroek, Van Holland naar Indië/Het transport van koloniale troepen voor het Oost-Indische leger 1815-1909, De Bataafsche Leeuw, Amsterdam/Dieren; 1986

Drs. J.T. Bremer & Dr. H. Schoorl, Volk aan het Marsdiep, Uitgeverij Pirola, Schoorl; 1983

Drs. J.T. Bremer & Dr. H. Schoorl, Varensgasten en ander volk/Vier eeuwen bedrijvigheid aan de kusten van Hollands Noorden, Uitgeverij Pirola, Schoorl; 1987

Drs. J.T. Bremer & P. Hovestad, François HaverSchmidt en Den Helder, Openbare bibliotheek Den Helder, 1994

Drs. J.T. Bremer, Roeiredders aan het Marsdiep 1824-1923, Nationaal Reddingmuseum Dorus Rijkers & Helderse Historische Vereniging, Den Helder; 1998; H.H.-reeks no. 9/10

G. van der Burg, Tussen Haaks en Nieuwediep, Uitgeverij Pirola, Schoorl; 1997

W. Burgers, De ontwerper van de ijzeren lichttorens: Quirinus Harder, Stichting Erfgoed; periodiek: Erfgoed van industrie en techniek, Delft; 1997 (juni)

L. Crommelin & H. van Suchtelen, Nederlandse vuurtorens/Bouwgeschiedenis en organisatie, Uitgeverij Heuff, Nieuwkoop; 1978

D. Dekker, Ontwikkelingsgeschiedenis en beschrijving der gemeente Helder, Berkhout & Co., Helder; 1875

K. van den Driesche, Vuurtorens in Nederland, Eigen uitgave op website http://members tripod lycos nl.,Castricum; 2001

Helderse Courant/Dagblad voor Noord-Holland, 13-10-1992; 24-10-1992; 17-12-1992; 11-09-1993 en 13-10-1993

Helderse Historische Vereniging, Periodiek Levend Verleden, Nrs. 1988/1, 1990/2, 1991/4, 1992/4; 1993/2, 1994/1, 1996/1, 1997/1, 1998/1, 1998/3 en 2001/3

Drs. G.H. van Heusden, Den Helder. Stad van mijn dromen, Uitgeverij De Mijlpaal, Hilversum; 1960

Drs. G.H. van Heusden, Den Helder gespiegeld met 't verleden, Boekhandel Spruit B.V., Den Helder; 1977

Drs. D. Hoendervanger, Quirinus Harder (1801-1880), bouwkundige bij de Dienst van het Loodswezen, Vereniging Vrienden van het Stedelijk Museum en Gemeentearchief Vlissingen; periodiek: Den Spiegel, Vlissingen; 1999 (juli)

Drs. D. Hoendervanger, Ontworpen door Q. Harder/Bouwkundige bij de Dienst van het Loodswezen, de Verlichting, de Bebakening en de Betonning, Niet gepubliceerde doctoraalscriptie kunstgeschiedenis; Katholieke Universiteit, Nijmegen, (St.nr. 9433163); 1999

D. van Hoogstraten, Vuurtorens/Betrouwbare bakens, inspirerend erfgoed, Atrium/Icob B.V., Alphen aan den Rijn; 2000

N. de Jonge, L. Kuijk & L. Oskamp, Echt relaas van de muiterij op het Oostindisch Compagnieschip Nijenburg, Terra Incognita, Amsterdam; 2e druk; 1993

W. Kalkman, Van Onrust tot Kijkduin/Wat bleef en toch verdween, Uitgeverij Pirola, Schoorl; 1994; H.H.-reeks no.5

A. C. van Kampen, De burgers van Den Helder/De geschiedenis der stad tijdens de Duitse bezetting mei 1940/mei 1945, C.V. Uitgeverij v.h. C. de Boer Jr., Amsterdam; 1946

A. Korff, Beknopte geschiedenis van Den Helder en Huisduinen, Eigen uitgave, Haarlem; 1958

Dr. R. B. Prud'homme van Reine, Rechterhand van Nederland/Michiel Adriaenszoon de Ruyter, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen; 1996

Dr. R.B. Prud'homme van Reine, Maerten en Cornelis Tromp/Schittering en schandaal, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen; 2001

C.J. Schellinger, O, die ouwe Helder, Europese Bibliotheek, Zaltbommel; 1981

R. Schendelaar, Den Helder, stad aan het Marsdiep/Kroniek van Den Helder, Huisduinen en Julianadorp (1900-1999), Uitgeverij Pirola, Schoorl; 2001; H.H.-reeks no.12

Dr. H. Schoorl, Zeshonderd jaar water en land. Bijdrage tot de historische Geo- en Hydrografie van de Kop van Noord-Holland in de periode ± 1150-1750, Wolters Noordhoff N.V., Groningen; 1973

Dr. H. Schoorl, Kust en Kaart, Uitgeverij Pirola, Schoorl; 1990

Dr. H. Schoorl, Kust in Kaart. Stichting Provinciale Atlas Noord-Holland, Haarlem; 1996

R. Spruit, J.P. Coen Dagen en Daden in dienst van de VOC Unieboek B.V., Houten; 1987

H. van Suchtelen, De bouwwijze van de gietijzeren vuurtoren te Kijkduin (Den Helder), Rijksloodswezen, Den Haag; 1978

R. van der Veen, Vuurtorens/Over vierboeten, lichtwachters en markante bouwwerken, De Boer-Maritiem, Bussum; 1981

Mr. K.F. Walboom, Logboek Indonesië/Nieuw-Guinea 1949-1951, Eigen uitgave, Den Helder; 1951

J.G. & mr. K.F. Walboom, Genealogie van de (Helderse) familie Walboom, Eigen uitgave, Soest/Amstelveen; 1992

I.K. & mr. K.F. Walboom, Getijdenboek van het Helderse gezin Walboom-Helwig 1927-1956, Eigen uitgave, Amsterdam/Amstelveen; 2000

J. Westenberg, Oude kaarten en de geschiedenis van het voormalige eiland Huisduinen, E.J. Brill, Leiden; 1956

J. Westenberg, Oude kaarten en de geschiedenis van de Kop van Noord-Holland, N.V. Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, Amsterdam; 1961

F.K. Zemke, Leucht Türme der Welt (3 delen), Kochlers Verlagsgesellschaft m.b.H., Herford, Duitsland; 1992

Enig onderzoek vond plaats bij c.q. gegevens werden verstrekt door:

Bibliotheek Nederlands Scheepvaart Museum, Amsterdam
Fotoarchief Spaarnestad, Haarlem
Rijksarchief in Noord-Holland, Haarlem
Bibliotheek Instituut voor Maritieme Historie, Den Haag
Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag
Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
Bibliotheek Helderse Historische Vereniging, Den Helder
Gemeente Den Helder
Vereniging Huisduiner Belang, Den Helder
Bibliotheek Maritiem Museum, Rotterdam
Gemeentearchief Vlissingen
Bibliotheek Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist
en
de dames M. Haarsma-Mensink, J.G. Kalkman-Zipp, L. Tompot en C. Walboom,
de heren P.J. Dijkstra, G.A. Hoed, K. de Jong, W. Kalkman, A. Vermeulen, J.A. Zegel en R. Zeeman, allen te Den Helder;
de heer R. Vink te Eelderswolde; de heer W. Burgers te Hoofddorp;
de heer H.J. Brandsma te Limmen; de heer drs. D. Hoendervanger te Nijmegen; en
de heer drs. J.T. Bremer te Wieringerwaard.

Karl F. Walboom werd in 1928 in Den Helder gebore in de toenmalige woning Westgracht hoek Breewaterstraat. Zijn vader was Jacob F. Walboom (1899-1979) die 48 jaar werkzaam was op de Rijkswe en als commandeur A 'bankwerkers buiten' werd gepensioneerd.

Na het behalen van de Mulodiploma's A en B ving h zijn ambtelijke carrière aan op de Inspectie der invoerrechten accijnzen aan de Buitenhaven in Den Helder, onderbroken door bijna drie jaar militaire dienstplicht in Nederland, Indonesië en Nieuw Guinea. Hij zou 23 jaar in rijksdienst blijven, laatste-lijk als adjunct-accountant bij de Rijksaccountants-dienst. Gedurende een drietal jaren ervan was hij uit geleend aan de regering van de Nederlandse Antiller om aldaar als plaatsvervangend inspecteur winst-belasting op te treden.

In Den Haag volgde hij het Avondlyceum Noctua en deed Staatsexamen HBS-A. Aan de UvA te Amsterdam deed hij zijn doctoraal fiscaal recht; aan de RU te Leiden aanvullend strafrecht. Ongeveer 20 jaar was hij als belastingjurist belastingen lagere ove heden verbonden aan KPMG Meijburg & Co. In die functie gaf hij onder meer gastcolleges aan de RU te Groningen. Na zijn VUT richtte hij tezamen met een zakenrelatie, in Amstelveen het internationale behee en trustkantoor Trident Consultants B.V. op. De belangstelling van de schrijver gaat met name uit na maritiem-historische onderwerpen.

Gemeentewapen van
Den Helder
Ingesteld 26 juni 1816

Officiële vlag van
Den Helder
Vastgesteld bij
Raadsbesluit van
2 oktober 1962

Officieuze vlag van
Huisduinen
In 2000 vastgesteld door
Vereniging Huisduiner
Belang